

Муниципальное дошкольное образовательное учреждение
« Кункурский детский сад «Баяр»

Утверждено:

Заведующей МДОУ «Баяр»

_____ Сультимовой Б.С.

« 27 » августа 2020 г.

Дополнительная образовательная
программа по бурятскому языку
для детей 5-7 лет

Составитель: Сультимова Б.С.

Содержание

1.	Пояснительная записка	3-10
2	Учебно-тематический план	11-14
3	Содержание изучаемого курса	15
4	Методическое обеспечение дополнительной образовательной программы	16-17
5	Список литературы	18
6	Приложение	19-68

1. Пояснительная записка.

Язык - это духовная основа существования любой нации. Он является величайшей национальной ценностью. Сохранение и развитие нации, прежде всего, связано с сохранением и функционированием ее языка. Беречь и развивать свой родной язык и с уважением относиться к другим языкам - долг и обязанность каждого гражданина, поэтому изучение бурятского языка мы рассматриваем в рамках патриотического воспитания, воспитания толерантности.

В данный период встает остро вопрос о необходимости в раннем детстве обучению бурятского языка в дошкольных учреждениях. Язык для ребёнка – это, прежде всего средство развития, познания и воспитания. В дошкольном возрасте закладываются ценностные основы мировоззрения, поэтому одного изучения бурятского языка недостаточно, нужно знакомить детей с традициями и обычаями родного края, бытом, праздниками. Культура родного края детям дошкольного возраста является контекстом для развития.

Разработка программы обусловлена нормативно-правовой базой:

- приказом Министерства образования и науки Российской Федерации от 17.10.2013г. № 1155 «Об утверждении федерального государственного образовательного стандарта дошкольного образования»;
- ФЗ -№273 от 29.12.2012 «Об образовании в РФ» Приказа Министерства образования и науки РФ от 29 августа 2013 года № 1008 «Об утверждении Порядка организации и осуществления образовательной деятельности по дополнительным общеобразовательным программам».
- Приказом Министерства образования и науки РФ от 30 августа 2013 г. № 1014 «Об утверждении порядка организации и осуществления образовательной деятельности по основным общеобразовательным программам - образовательным программам дошкольного образования».

- образовательным стандартом на основе Примерной основной общеобразовательной программы дошкольного образования «От рождения до школы» под редакцией Н.Е. Вераксы (2017 г.)
- социальным заказом родителей.

Дополнительная образовательная программа составлена на основе программы «Буряад хэлэн» Д.Д. Могоевой (1999 г.); УМК «Амар мэндээ» составители Г-Х.Ц. Гунжитова, О.А. Дареева, Б.Д. Шожоева (2014 г.); «Методика обучения речевому общению детей старшего дошкольного возраста в условиях двуязычия» А.И. Улзытуева; лексического минимума по бурятскому языку «Үхибүүдэй ойлгохо, мэдэхэ, хэлэлгэдээ хэлэжэ шадаха үгэнүүдэй ба холбуулалнуудай тобшо толи», ГАУ ДПО «Агинский ИПК» (2016).

В программе раскрываются содержание доступных и понятных сфер жизнедеятельности ребенка: знакомства, игрушки, животные, предметы быта, продукты питания. Освоение детьми материала на бурятском языке осуществляется, в рамках ситуации общения.

Цель обучения бурятскому языку детей дошкольного возраста является приобретение ими элементарных умений и навыков устной речи.

Задачи:

- ознакомление детей с несложной лексикой, доступной и соответствующей их уровню развития;
- формировать навыки понимания элементарных языковых явлений и умения сопоставлять простые целостные конструкции на родном языке;
- приобщение дошкольников к культуре, традициям и реалиям региона изучаемого бурятского языка в рамках тем, сфер и ситуаций общения, отвечающих опыту, интересам, психологическим особенностям детей дошкольного возраста;
- создание условий для формирования высокого уровня мотивации ребёнка к изучению бурятского языка через использование

разнообразного, доступного для освоения дошкольником языкового материала.

Данная дополнительная образовательная программа рассчитана для дошкольников старшего дошкольного возраста 5-7 лет в МДОУ «Кункурский детский сад «Баяр»детский сад.

По условиям ФГОС в дошкольной программе по бурятскому языку задачи педагогической работы распределены по четыре направлениям: физическому, социально-коммуникативное, познавательно-речевому, художественно-эстетическому.

- В направлении «Физическое развитие» входит образовательная область «Физическое развитие», в котором заложено начало формирования здорового образа жизни. Все самое ценное, что веками сформировано мудростью и культурой бурятского народа, является частью системы дошкольного образования.

- В содержании направления «Социально-личностное развитие» в качестве основы выступает общение ребенка на родном языке со взрослым и сверстниками, приобретающее на каждом возрастном этапе своеобразные формы. В этом направлении представлена образовательная область «Социально-коммуникативное развитие».

- В содержании направления «Познавательно-речевое развитие» главным выступает развитие устойчивого интереса к бурятскому языку, желание общаться на родном языке. В этом направлении представлены образовательные области «Познавательное развитие», «Речевое развитие».

- Направление «Художественно-эстетическое развитие» рассматривается в единстве формирования эстетического отношения к миру и художественного развития ребенка средствами национальной культуры. Это направление представляет образовательная область «Художественно-эстетическое развитие творчество». Реализация данного направления осуществляется в воспитании бережного отношения к семейным традициям;

к национальным традициям; эстетическое восприятие памятников архитектуры, живописи, музыки.

Формы коммуникативной деятельности в процессе обучения бурятскому языку чтение художественной литературы на бурятском языке; игровые обучающие ситуации; общение педагога с детьми на бурятском языке; рисование, раскрашивание с проговариванием бурятской лексики.

Деятельностный подход в обучении является современным требованием к дошкольному образованию. Коммуникативное воздействие в дошкольном возрасте основано на использовании педагогом системы дидактических игр с элементами сюжетно-ролевых.

Учёт возрастных и психологических особенностей детей.

В старшем дошкольном возрасте продолжает развиваться образное мышление. Дети способны не только решить задачу в наглядном плане, но и совершить преобразования объекта, указать в какой последовательности объекты вступят во взаимодействие и т.д. Продолжает совершенствоваться обобщение, что является основой словесно логического мышления. Как показали исследования отечественных психологов, дети старшего дошкольного возраста способны рассуждать и давать адекватные причинные объяснения, если анализируемые отношения не выходят за пределы их наглядного опыта. Развитие воображения в этом возрасте позволяет детям сочинять достаточно оригинальные и последовательно разворачивающиеся истории. Воображение будет активно развиваться лишь при условии проведения специальной работы по его активизации. Продолжают развиваться устойчивость, распределение, переключаемость внимания. Наблюдается переход от непроизвольного к произвольному вниманию. Продолжает совершенствоваться речь, в том числе ее звуковая сторона. Развиваются фонематический слух, интонационная выразительность речи при чтении стихов в сюжетно-ролевой игре и в повседневной жизни. Совершенствуется грамматический строй речи. Дети используют практически все части речи, активно занимаются словотворчеством. Богаче

становится лексика: активно используются синонимы и антонимы. Развивается связная речь. Начинать учиться языкам можно в любом возрасте, но лучше это получается у детей. В возрасте 3-7 лет у детей наблюдается высокая восприимчивость к языкам, способности к запоминанию и к имитации.

Программа разработана на основе принципов коммуникативности, наглядности, доступности, систематичности, принципа учета первого языка дошкольника и принципа диалога культур.

Каждый из перечисленных принципов направлен на достижение результата обучения, овладение детьми родным языком на элементарном уровне, как средством общения.

Организация образовательного процесса.

Методы обучения: объяснения, показ, организация тренировки, организация применения и контроль.

Словесные методы - методы иллюстраций (плакаты, картинки, таблицы) методы демонстраций (фильмы).

Практические методы - языковые, условно-речевые и речевые упражнения.

Игровые методы - подвижные, дидактические и т.д.

Сегодня одним из наиболее ярких, развивающих, интересных, значимых методов, как для взрослых, так и для детей дошкольного возраста является проектная деятельность. Это обусловлено тем, что проектирование во всех сферах человеческой деятельности становится универсальным инструментарием, позволяющим обеспечить ее системность, целеориентированность и результативность.

В программу входит проектная деятельность с детьми. Разработаны и реализуются проекты: «Знакомство с народной культурой через интерактивную экскурсионную деятельность», «Мой поселок, я частичка твоя», «Животные Забайкальского края», «Растения Забайкальского края»,

«Праздник Белого месяца – Сагаалган», «Популяризация местной газеты Толон», «Создание мини библиотеки «Легенды и сказки бурятского народа».

Используются приемы личностно-ориентированного подхода, ставящие в центр образовательной деятельности личность ребенка, учет его способностей, возможностей и склонностей, предполагают особый акцент на социокультурной составляющей иноязычной коммуникативной компетенции. Также используется коммуникативный подход с целью овладения детьми практических навыков в 2-х видах речевой деятельности: говорении, аудировании.

Формы и режим проведения занятий:

Программа рассчитана на 2 года обучения. По данной программе занимаются воспитанники с 5 до 7 лет. В соответствии с программой НОД проводятся 1 раз в неделю. Продолжительность НОД соответствует требованиям СанПиН. Общее количество НОД: в месяц – 4, в год - 36 часов.

Частота проведения НОД максимально учтена и исходит из реальных потребностей и интересов дошкольников в общении и познании. Предполагается произвольная форма занятий с играми, сказками, рисованием, песнями и даже танцами. Основной формой НОД является игра.

Новый материал вводится с опорой на иллюстрации. Новую тему следует начинать с его прослушивания. Ребенок должен слушать и повторять за диктором текста, включая песенный материал. Как известно, дети, прекрасно имитируют, и поэтому для постановки правильного произношения им достаточно прослушивание записи. При этом, конечно, важна роль педагога: его речь является образцом произношения, а в случае необходимости он может вовремя заметить и помочь их исправить.

Для того чтобы приобщить детей к бурятской культуре, с первых дней на НОД вводится стихи и песни на бурятском языке, которые, по возможности, связаны с лексическим и грамматическим материалом изучаемой темы. Дети легко запоминают стихи и песни на слух. Кроме того, в программе введены небольшие тексты сказок. Сказочные персонажи

помогают детям успешнее и быстрее освоить бурятский язык. Сказки модно инсценировать и показывать их родителям. Для развития и поддержания произносительных навыков используются скороговорки и стишки на бурятском языке, можно использовать вначале каждого НОД как фонетическая разминка.

Успех обучения и отношение детей к предмету во многом зависит от того, насколько интересно и эмоционально педагог проводит занятия. На занятиях более уместно, когда педагог использует игровые приёмы, наглядность, ИКТ технологии, тем прочнее ребёнок усваивает материал. Наблюдения показывают: укрепляя уверенность ребёнка в себе, а так же повышая его самооценку, педагог создаёт условия для его успехов и достижений в изучении того или иного языка.

Планируемые результаты освоения программы:

- ребенок научится понимать и выполнять просьбы воспитателя, относящиеся к ведению занятий, организации различных форм игровой и обслуживающей деятельности в соответствии с тематикой речевых ситуаций, определенных для каждого возраста, а также понимать на слух речь воспитателя в учебно-игровых ситуациях.
- ребенок научится понимать и порождать высказывания в соответствии с конкретной ситуацией общения, речевой задачей и коммуникативными намерениями.

Согласно требованиям ФГОС ДО результаты освоения Программы сформулированы в виде целевых ориентиров, которые представляют собой возрастной портрет ребенка на конец раннего и конец дошкольного детства. Целевые ориентиры формируются как результат полноценно прожитого ребенком детства, как результат правильно организованных условий реализации Программы дошкольного образования в соответствии с требованиями Стандарта. Согласно ФГОС ДО целевые ориентиры не подлежат непосредственной оценке, в том числе и в виде педагогической диагностики (мониторинга), а освоение Программы не сопровождается

проведением промежуточных аттестаций и итоговой аттестации воспитанников. Данное положение не означает запрета на отслеживание эффективности усвоения Программы воспитанниками дошкольной образовательной организации. Педагог имеет право проводить оценку особенностей развития детей и усвоения ими программы в рамках педагогической диагностики. При этом важно, что проведение педагогической диагностики не может быть вменено в обязанность педагогу, а материалы диагностики не подлежат проверке в процессе контроля и надзора. Педагогическую диагностику воспитатель имеет право проводить по собственному усмотрению со всеми детьми группы независимо от пожеланий родителей. Ее результаты могут использоваться исключительно для решения следующих образовательных задач:

- 1) индивидуализации образования (в том числе поддержки ребёнка, построения его образовательной траектории или профессиональной коррекции особенностей его развития);
- 2) оптимизации работы с группой детей.

2. Учебно-тематический план дополнительной образовательной программы.

Предусматривает одно занятие в неделю. Количество, последовательность и тематика варьируются с учетом осенних, зимних и весенних перемен.

Перспективное план-++-ирование НОД для старшей группы

Месяц	Блоки	Неделя	Содержание
Сентябрь	Танилсалга	1	Танилсалга. Знакомство.
		2	Табан хурган. Пять пальцев.
	Краски осени	3	«Хун шубуун» түүхэтэй танилсалга. Знакомство с «Легендой о прародительнице Агинских бурят»
		4	Манай сэсэрлиг. Мой любимый детский сад.
Октябрь	Мир вокруг нас	1	Намар. Саадай газар сэсэгүүд. Осень. Цветы.
		2	Саадай газар модонууд. Деревья.
		3	Миний гэр бүл. Моя семья.
Ноябрь	С чего начинается Родина	4	Миний түрэлхид. Мои родственники.
	ОБЖ	1	Миний дуртай нааданхай. Үнгэ. Мои любимые игрушки. Цвет.
	Братья наши меньшие	2	Эрын гурбан наадан. Три спортивных игрища мужчин.
	Я – человек	3	Нютагай зэрлиг амитад. Дикие животные нашего края.
Декабрь	ОБЖ	4	Миний бэе. Мое тело.
	Здравствуй, зимушка-зима	1	Хүнэй бэеын хубинууд. Части тела человека.
		2	Хүнэй бэеын элүүр байлга. Если хочешь быть здоров.
	Новый год	3	Үбэл. Зима.
		4	Шэнэ жэлэй угтамжа. Встреча Нового года.
Январь	В мире искусства	1	Буряад арадай хубсахан. Бурятская национальная одежда.
		2	Гэр сохи бара. Предметы быта.

Февраль	В мире природы	1	Табан хушуу мал ба түлнүүдынъ.
		2	Шалгалтын хэшээл.
	23 февраля	3	Буряад арадай түүхэ. Легенды бурятского народа.
	Праздник Белого месяца	4	Сагаалган. Монгол литэ. Белый месяц. Цикл лунного календаря.
Март	Мамин день	1	Минии гэртэхинэй мэргэжэл. Профессии моих родных.
	Земля - наш общий дом	2	Минии нүхэд. Мои друзья.
		3	Гэрэй амитад. Домашние животные.
	Быт и традиции разных народов	4	Минии нютаг. Мой край.
Апрель	Мы – путешественники	1	Музей экскурсар ошолго. Экскурсия в музей.
	День космонавтики	2	Буряад арадай онтохон ба үльгэрнүүд. Бурятские народные сказки.
	Весна. Весна. И все ей рады	3	Хабар. Весна.
		4	Буряад арадай нааданууд. Игры бурятского народа.
Май	День Победы	1	Минии уг гарбал. Моя родословная.
	Скоро лето	2	Сүүдхын хубинууд. Части суток.
		3	Зун. Лето.
		4	Шалгалтын хэшээл

Перспективное планирование НОД для подготовительной группы

Месяц	Блоки	Недели	Содержание
Сентябрь	Танилсалга	1	Оролто хэшээл. Танилсалга. Знакомство.
		2	Манай сэсэрлиг. Мой детский сад.
	Байгаали	3	Ургамал. Растения.
		4	Байгаалияа гамная. Берегите природу.
Октябрь	Жэлэй дүрбэн саг	1	Россиин федерациин гурэн. Города России, Президент, герб, флаг.
		2	Намар. Осень.
		3	Үбэл. Зима.
		4	Хабар . Весна.
	Амитад	1	Зун. Лето.
		2	Гэрэй амитад. Домашние животные.
		3	Нютагаймнай зэрлиг амитад. Дикие животные нашего края.
		4	Дулаан ба хүйтэн ороной амитад. Животных жарких и холодных стран.
Декабрь	Шубууд	1	Викторина. Асуудалда харюусалга. Повторение пройденного.
		2	Нютагаймнай шубууд. Птицы нашего края.
		3	Дулаан ороной шубууд. Птицы жарких стран.
	Хорхой шумуул	4	Хорхой шумуул. Насекомые.
Январь	Загаһан	1	Загаһан. Рыбы.
	Мэргэжэл	2	Гэртэхинэй мэргэжэл. Профессии родителей.
		3	Ажалай хэрэгсэлнүүд. Инструменты.
	Минии уг гарбал	4	Минии гэр булэ. Моя семья.
Февраль		1	Минии уг гарбал. Моя родословная.
		2	Выставка рисунков. Шалгалтын асуудалда харюусалга. Повторение пройденного.
	Би буряадби	3	Сагаалган.
		4	Эжы абын һургаалһаа. Мудрость предков.
Март	Һургуулидаа бэлдэлгэ	1	Мартын найман
		2	Сагаан эдеэн. Белая пища.
		3	Зүг. Части света.
		4	Саг. Время.
Апрель		1	Хэмжүүр. Измерение.

	Нютаг	2	День космонавтики. Юрий Гагаринтай танилсалга.
		3	Минии нютаг. Моя Родина.
		4	Ага нютагнай. Мой поселок Агинское.
	Май	1	Илалтын үдэр. День Победы.
		2	Буряад арадай онтохон ба үльгэрнүүд. Бурятские народные сказки.
		3	Арадай түүхэнээ. Легенды бурятского народа.
	Би Һургуулида орохоб	4	Игра «Брэйн ринг» на тему: «Би Һургуулида орохоб». Шалгалтын асуудалда харюусалга. Я иду в школу. Повторение пройденного.

3. Содержание программы

Программа рассчитана на 2 учебных года, предусматривает организацию работы с детьми старшей и подготовительной групп дошкольного возраста 5-7 лет в количестве 36 часов непосредственно образовательной деятельности (НОД) с режимом проведения 1 раз в неделю с сентября по май включительно. Длительность НОД составляет от 20 до 25 минут.

Содержание программы по «Амар Мэндэ-э!» и по Д.Д. Могоева «Буряад хэлэнэй программа» делится на тематические блоков, каждый из которых решает свои задачи. Последовательность не случайна и принципиально важна для максимального образовательного эффекта.

Данная программа наряду с другими аналогичными программами для дошкольного образования рассматривает психолого-педагогические, методические и лингвистические аспекты обучения, развития и воспитания детей старшего дошкольного возраста.

Практическая значимость в процессе обучения бурятскому языку дошкольников - разработка программы, которая обеспечила бы реализацию принципа непрерывного систематического языкового образования.

Каждый вид образовательной деятельности имеет свою структуру. Начинается с обычного приветствия на бурятском языке, которое постепенно запоминается детьми. Затем проводится речевая разминка на бурятском языке. В основной части - игры с игрушками и различными видами предмета быта; дети знакомятся с речевыми образцами и закрепляют их. В конце образовательной деятельности проводится рефлексия занятия. Затем следует прощание на бурятском языке.

5. Методическое обеспечение программы дополнительного образования детей.

Формы коммуникативной деятельности в процессе обучения бурятскому языку чтение художественной литературы на бурятском языке; игровые обучающие ситуации; общение педагога с детьми на бурятском языке; рисование, раскрашивание с проговариванием бурятской лексики.

Деятельностный подход в обучении является современным требованием к дошкольному образованию. Коммуникативное воздействие в дошкольном возрасте основано на использовании педагогом системы дидактических игр с элементами сюжетно-ролевых.

МЕТОДЫ ОБУЧЕНИЯ БУРЯТСКОМУ ЯЗЫКУ

1. Методы накопления содержания детской речи: общение ребенка с педагогом и сверстниками на занятиях; пример речевой деятельности педагога (детей); перевод с языка на язык; _хоровое проговаривание, заучивание слов, словосочетаний, предложений наизусть (стихи, песенки, рифмовки, скороговорки); рассказывание по игрушкам, картинам, диалог с игрушкой; _просмотр презентаций на бурятском языке;

2. Методы, направленные на закрепление и активизацию лексики:

- дидактические игры (предметные, словесные, музыкальные, ритмические, настольно-печатные); инсценировки; рисование, раскрашивание, лепка, аппликация с проговариванием бурятской лексики; прослушивание и пение песен на бурятском языке; игры бурятского народа; выполнение творческих, проектных заданий (коллективных в группе детского сада и самостоятельных с помощью педагога и родителей).

ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ РАБОТЫ ПЕДАГОГА С ДЕТЬМИ

- совместная деятельность с дошкольниками, переходящая в самостоятельную: разучивание бурятских песен, стихотворений, рифмовок, скороговорок;

- занятия-беседы: обыгрывание диалогов, изучение отдельных речевых конструкций;

- языковые занятия один раз в неделю, включающие в себя разнообразные виды занимательной деятельности;

-формы подведения итогов реализации дополнительной образовательной программы в детском саду: выставки; проведение праздников, игр, конкурсов, открытых вечеров для родителей.

Перечень основных средств обучения

1. Диски CD с детскими песнями, стихами, сказками на бурятском языке;
2. Видео, аудио материалы;
3. Объемные игрушки;
4. Дидактические и словесные игры;
5. Наглядные пособия.

Литература

1. Примерная основная общеобразовательная программа дошкольного образования «Истоки» под редакцией Л.А. Парамоновой. – М.: ТЦ Сфера, 2015 г.
2. Учебно-методический комплекс «Амар мэндэ-э!» под редакцией Г-Х.Ц. Гунжитова, О.А. Дареева, Б.Д. Шожоева. Улан- Удэ: Бэлиг, 2014 г.
3. «Буряад хэлэнэй программа» Д.Д.Могоева.. У-У., 1988. Улаан-Удэ Буряадай номой хэблэл.
4. С.Ц.Содномов, Ж.Е.Раднаева. Буряад хэлэн. Ород хэлэтэй хуугэдэй сэсэрлигтэ хэрэглэхэ программа. У-У «Бэлиг», 2003.
5. Программа по бурятскому языку «Буряад хэлэн» год издания 1999г. Улан-Удэ.
6. «Бурят-монгольские народные сказки» Д. Гармаа год издания 2002г. Улан-Удэ.
7. «Золотая книга о бурятах» В.Алагуева год издания 2006г. Улан-Удэ
8. «Амар сайн ухибууд» Д.Д.Могоева год издания 2002г. Улан-Удэ
9. Линховоин Л. Лодон багшын дэбтэрһээ. Улан-Удэ: Изд-во «Буряад-монгол ном», 2012 – 384с.
10. Үхибүүдэй ойлгохо, мэдэхэ, хэлэлгэдээ хэлэжэ шадаха үгэнүүдэй ба холбуулалнуудай тобшо, толи/ - п. Агинское: АИПК, 2016. – 88.

Приложение 1

Лексический минимум для старшей группы

Темэ: Минии эбтэй бүлэ

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Хүгшэн аба

Хүгшэн эжы

Нагаса аба

Нагаса эжы

Темэ: Минии гэр бүлэ

Дундахи группада үзэһэн темээ бэхижүүлхэ:

аба

эжы

ахай

абгай

дүү

бүлэ

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Гарай хүхюун нааданууд:

Хургануудаа харуулан: Энэ аба (том хурган; Энэ эжы; (долёобор хурган); Энэ ахай (дунда хурган); Энэ абгай (нэрэгүй хурган); Энэ биб (шэгшүүдэй) – Энэ минии бүлэ! (зүүн гараараа баруун гараа адхаха).

Барбаадай – аба!, Батан туулай – эжы!, Тоохон тобшо – ахай!, Толи байса – абгай! Бишыхан шэгшүүдэй- би! – Минии эбтэй бүлэ!

Шүлэг

Минии эжы

Ута хара гээгэтэй,

Урихан хара нюдэтэй,

Хүн бүхэндэ хүндэтэй,

Хүхюун минии эжы.

М. Жалсараев

Эгэшэ

Сэсэг баринхай эгэшэм

Сэбэр найхан гээшэл.

Эгэшэтэй хадаа урматайб,

Эгэшэдээ угаа дуратайб.

Ц-Д. Дондогой

Онъһон үгэ

Эжытэй хүн
Эльгэ дүүрэн.
Эсэгэ тэнгэри мэтэ,
Эхэ дэлхэй мэтэ.

**Темэ: Минии түрэлхид
Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:**

хүгшэн аба
хүгшэн эжы
нагаса аба
нагаса эжы
аша басаган
аша хүбүүн

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Бидэ, манай, дуратайбди, ном уншадаг, эдэеэ шанадаг, туһална

Шэнэ үгэнүүдтэй танилсалга

Хүгшэн аба, хүгшэн эжы – шинии абын гэртэхин.

Нагаса аба, нагаса эжы – шинии эжын гэртэхин.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Зураг хаража хөөрэлдэхэ.

Энэ манай хүгшэн аба. Бидэ хүгшэн абадаа дуратайбди. Хүгшэн абамнай манда ном уншадаг.

Энэ манай хүгшэн эжы. Бидэ хүгшэн эжыдээ дуратайбди. Хүгшэн эжымнай манда эдэеэ шанадаг.

Холбоотой хэлэлгэ хүгжөөлгэ.

Намда хүгшэн эжы бии. Минии хүгшэн эжынэрэтэй. Би хүгшэн эжыдээ туһалнаб. Би хүгшэн эжыдээ дуратайб. Хүгшэн эжы намда дуратай.

Намда хүгшэн аба бии. Минии хүгшэн аба нэрэтэй. Би хүгшэн абадаа дуратайб. Манай хүгшэн аба намда «Минии аша бэрхэ» хэлээ. Манай хүгшэн эжы намда «Минии аша бэрхэ» хэлээ.

Нагаса аба бии. Нагаса аба газетэ уншана. Би нагаса абадаа дуратайб. Нагаса аба – мини эжын аба. Би нагаса абадаа туһалааб.

Намда нагаса эжы бии. Нагаса эжы носки оено. Би нагаса эжыдээ туһалнаб. Би нагаса эжыдээ дуратайб.

Гарай хүхюун нааданууд:

Энэ томо хурган – минии хүгшэн аба,

Энэ хурган – минии хүгшэн эжы,
Энэ дунда хурган – минии аба,
Энэ нэрэгүй хурган – минии эжы,
Энэ хурган – би өөрөөб,
Энэ хамтадаа – минии эбтэй бүлэ!
(Эрхы хурганһаа эхилжэ хургануудаа дараха, шэгшы хурганай һлдэ
табан хургаяа үргөөд харуулха.)

Онһон үгэ

Түрэлхидтөө муу хүн
Түмэрһөө хүйтэн.
Үбгэд хүгшэдые наада бү бари,
Үтэлхэ саг өөртэшни ерэхэ.
Хүн ахатай
Дэгэл захатай.

Темэ: Минии гэртэхинэй мэргэжэл

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

жолооошон
багша
наймаашан
барилгашан
мэргэжэл

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Юу хэнэб, ямар ажал хэнэб, ажал хэнэ, шинии, минии, ажаллана.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Шүлэг

Минии абые танидаг гүт?
Минии аба барилгашан.
Олон һайхан гэрнүүдые
Уранаар аба бодхоно.

Асуудалда харюу

Шинии аба ямар ажалтайб?
Минии аба жолоошон.
Шинии эжы ажал хэнэ гү?
Минии эжы багша.
Шинии ахай юу хэнэб?
Минии ахай барилгашан.
Шинии эгэшэ юу хэнэб?
Минии эгэшэ наймаашан.

Гэртэхиндэнь хэлэжэ, үхибүүдтээ хамһалсаха, сээжэлдүүлхэ – Хүгшэн
аба, хүгшэн эжын, нагаса аба, нагаса эжын анхан хэн байһыень, ямар
ажалтай байгаа гэжэ һургаха.

Темэ: Минии уг гарбал.

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

уг гарбал

хун шубуун

Хоридой мэргэн

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Та, танай, танда, угай гурбан үе.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Онтохон

В давние- давние времена у Баргу батора были три сына: Эхирит, Булагат и Хоридой. Однажды Хоридой охотничал по берегу Байкала. Вдруг он увидел на синем небе девять летающих лебедей /хун шубууд/. Они сели на берег, превратившись в девять прекрасных девушек. Девушки сняли с себя свои красивые обряды, стали купаться в прозрачной байкальской воде. В то время Хоридой вышел из-за густых камышей, спрятал один из обрядов девушек. Искупавшись, все девушки надевают свои красивые обряды, обратно превращаются в белых лебедей. А оставшаяся без обряда девушка, не смогла превратиться в лебедя /хун шубуун/. Хоридой влюбился в эту девушку и женился на ней. У Хоридоя родились одиннадцать сыновей. Выросли сыновья у Хоридоя и все поженились. У дедушки Хоридоя стало много – много внучат. Проходит время, внучата Хоридоя женятся, и у них рождаются дети. Хоридой становится прадедушкой, а дети его внучат – правнучатами. Еще проходит время, правнучата женятся и у тех рождаются дети. Хоридой становится прапрадедушкой, а дети его правнучат – праправнучатами. Прошло много – много времени, и мы с вами так же относимся к родословной Хоридоя /Уг гарбал/.

Үхибүүдтэ угай гурбан үеые сээжэлдүүлхэ

-Ши хэнэйбши?

-Доржын.

Хэнэй Доржо?

-Дамдинай.

Хэнэй Дамдин?

У бурятского народа есть такой обычай в уважении старших. Они и стар, и млад называют людей старше себя на «вы» – «та», когда по – русски мы можем говорить на «ты» на маму, папу, брата, сестру, даже дедушку и бабушку. Поэтому, когда вы разговариваете на бурятском языке, вы должны обращаться к старшим на «та», «танай».

Темэ: Минии бэе.

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Урал

шүдэн

хэлэн

үhэн
хурган
гэдэhэн

Темэ: Минии бэе

Урдахи группануудта үзэhэн темээ бэхижүүлхэ:

Хүл, гар, бэе, толгой, нюур, шэхэн, нюдэн, хамар, аман, хасар.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Үхибүүдтэ кукла харуулжа, бэеын хубинуудай нэрэнүүдые бэхижүүлхэ.

Холбоотой хэлэлгэ хүгжөөлгэ

Толгойдо малгай үмдэнэ. Минии толгой үбдэнэ. Шинии толгой үбдэнэ гү? Дулмын хүзүүн сэбэр. Тэрэ хүзүүгээ угаадаг. Хүзүүндээ шарф үмдөө. Басагад бээдээ плати үмдэнэ. Хүбүүд бээдээ самса үмдэнэ. Хүн хоер гартай, хоер хүлтэй. Гараар ажал хэдэг. Гартаа бээлэй үмдэнэ. Хүлөөрөө ябадаг. Хүлдөө оймho, гутал үмдэдэг. Бэе сэбэр ябахадаа, элүүр байха. Муухай байбал, үбдэдэгюм. Үбдэхэдэ доктор аргалха.

Темэ: Хүнэй бэеын хубинууд

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

урал
шүдэн
хэлэн
үhэн
хурган
гэдэhэн

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Будаха, хазаха, гаргаха, хурса.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Шэнэ үгэнүүдтэй танилсалга.

Буратинын зураг хаража, хүнэй, хамар, хасар, шэхэн, нюдэн, нюур тухай мэдүүлэлнүүдые зохоохо.

Аманда урал байха. Урал улан. Эжы уралаа помаадаар будадаг. .

Аман соо хэлэн байха. Хэлээс бүүгарга. Хэлэн улан. Хэлэн ута.

Аман соо шүдэн байха. Шүдэн сагаан. Шүдэн олон. Шүдэн хурса.

Шүдэн хазадаг. Шүдөөрөө эдээ найнаар жажалха хэрэгтэй. Би шүдөө пастаар сэбэрлэб.

Шүлэг

Уһан, уһан,
Угаа нюурым

Нюдэнэйм ялалзатар,
Хасарайм улайтар,
Аманайм энеэтэр,
Шүдэнэйм сайтар,
Уһан, намай угаа!

Темэ: Хүнэй бэеын хубинууд.

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

үһэн

хурган

хюмһан

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Һам, һамнаха, хайшалха, эдихэ, гэдэһэн, нюрган.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Зураг харуулаад, шэнэ үгэнүүдые ойлгуулха:

Үһэн – волосы,

Һам – расческа,

Һамнаха - расчесать,

Хайшалха – стричь.

Энэ хурган. Гарта табан хурган байха. Нүгөө гарта баһа табан хурган байха. Хурганда хюмһан ургадаг. Ута хюмһан муухай юм. Хюмһан доро микробууд байрлана.

Хүлдэ баһа хурганууд байха. Нэгэ хүлдэ табан хурган. Нүгөө хүлдэ баһа табан хурган. Гарай хургануудай нэрэнүүдые булта мэмдэнэбди. Хэлэе: Барбаадай, батан туулай, Тоохон тобшо, Толи байса, Бишыхан Шэгшүүдэй.

Мүнөө хүлэй хургануудай нэрэнүүдые сээжэлдэе.

Пат парнаахан, Патан парнаахан, Ойлог шойлог, Одхой Нима, Оодон Сэрэмпил.

«Табан хурган» дууе шагнуулха

Темэ: Хүнэй бэеын элүүр байлга.

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

уһан

агаар

наран.

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Муухай, сэбэр.

«Уһан, агаар, наран – манай үлүү һайн нүхэд»

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Энэ шүлэг уншаһанай һүүлдэ зурагаар удхыень тааралдуулан хөөрэлдэхэ. Шэнэ үгэнүүдтэй танилсуулангаа холбоотой хэлэлгэ хүгжөөхэ.

Энэ ехэ гол /река/. Голой уһан дулаан. Үхибүүд сэбэр агаараар амилха /дышать/ дуратай. Голой хажууда наран /солнце/ халуун. Халуун наранда бэеэ дулаасуулха хэрэгтэй.

Наран, агаар, уһан - манай бээдэ ехэ туһатай.

Үрээл

Үбдэхэ үбшэнгүй, зобохо зоболонгүй ябагты.

Бэхижүүлгэ

-Хүнэй бээдэ юун тон ехэ туһатайб?

Наран, агаар, уһан туһатай.

Наран юундэ туһатайб?

Наран халуун. Наранда бээ дулаасуулдаг.

Агаар юундэ туһатайб?

Сэбэр агаараар амилдаг.

Уһан юундэ туһатайб?

Уһа уудаг. Уһаар бээ угаадаг.

Үглөөгүүр.

Хэн гараа, нюураа угаагааб?

Хэн уһанһаа айнагүйб?

Би, би, би.

Гараа нюураа угаагааб.

Хүзүүгээшье угаахаб.

Сэбэр уһан һайхан даа.

Сэбэрээр ябаха гоё даа.

С.Номтоева

Темэ: Байгаали

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

һара

наран

газар

тэнгэри

үүлэн

уһан

модон

сэсэг

ногоон

Темэ: Манай байгаали

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

һара

наран

тэнгэри

үүлэн

Хэлэлгэ соогоо эдихитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Газар
уһан
ногоон
һаруул
харанхы.

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Шүлэг

Наран, наашаа!
Үүлэн, саашаа үнгэрыш,
Наран, наашаа бултайгыш,
Ерыш, буугыш нютагтам –
Ехэл гоё байхал даа!

Ж.Зимин

Наран, наашаа!
Үүлэн, саашаа үнгэрыш,
Наран, наашаа бултайгыш,
Ерыш, буугыш нютагтам –
Ехэл гоё байхал даа!

Ж.Зимин

Таабаринууд

Саһатай, мультһэтэй, һалхитай байна.
Жэлэй ямар саг бэ?
Саһан хайлана, ногоон ногоорно, үдэр ута болоно.
Жэлэй ямар саг бэ?
Хооһон поли, нойтон газар, борон орон.
Жэлэй ямар саг бэ?
Наран шарана, сэсэг ургана, таряан эдешэнэ.
Жэлэй ямар саг бэ?

Мультһэн дээрэ
Мүнгэн шагта. (һара)
Энэ наран. Наран шара, улан. Наран шангаар дулаасуулдаг, шарадаг.
Наран халуун. Наранда бээе шарадаг. Булта наранда дуратайбди.
Энэ һара. Һара саган. Һара дулаасуулдаггүй. Һара халуун бэшэ.
Һара унтахадамнай байдаг.
Энэ тэнгэри, огторгой. Тэнгэри хүхэ. Тэнгэридэ наран байха.
Тэнгэридэ һара байха. Тэнгэри үндэр. Тэнгэреэр самолет ниидэдэг.
Энэ үүлэн. Үүлэн тэнгэридэ ябадаг. Үүлэн саган, хүхэ, хара байха.
Үүлэн һарые, нарые хаадаг. Тэнгэридэ үүлэн үгы байхадань гоё.

Темэ: Саадай газар - модонууд .

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

модон
набшаһан
шэлбэһэн

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

шэлбэһэн, хуһан, шэнэһэн, мойһон, уляангир, нарһан

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Дерево – модон, деревья – модод. Модон ургана. Олон модон саад соо ургана. Манай саадай хорёо соо томо модонууд ургадаг. Лист – набшаһан, листьа – набшаһад. Набшаһан ногоон. Модондо набшаһад ургадаг. Намартаа набшаһад шара болодог. Хүйтэн болоходо модоной набшаһад унашадаг. Ветка – шэлбэһэн. Шэлбэһэндэ набшаһад байна. Шэлбэһэн модондо ургадаг.

Береза – хуһан. Хуһан саган модон. Хуһанда үйһэ байха.

Осина – уляаһан. Уляаһан ногоон үнгэтэй модон. Уляаһанай холтоһон гашуун.

Уляангир – тополь. Уляангир саадай хорео ургадаг.

Лиственница – шэнэһэн. Шэнэһэн модоной холтоһон улаабар хүрин үнгэтэй. Шэнэһэн дабирхайтай модон. Шэнэһэнэй борбоосгой бишыхан.

Сосна – нарһан. Нарһанай холтоһон шарабтар үнгэтэй. Нарһан модоор гэр баридаг. Нарһаар юумэ дархалхада бэлэн.

Шүлэг

Мойһон

Мойһон, мойһон гээшэмнай

Мойл харахан жэмэс лэ!

Монсогор харахан мойһомнай

Манай дуратай жэмэс лэ!

Б-Д. Батоев

Мойһон

Нюдэндэ урихан

Мойһон монсойлдоно.

Монсогор харахан

Тобшо һэнжылдэнэ.

Б-Б. Намсарайн

Хуһан

Сагаан хуһан

Саадамнай гоелто

Шара набшаһаниинь

Манай гоелто.

Б-Д. Батоев

Шэнэһэн

Шэнэһэн шинии

Шэлбүүһэн нариихан.

Шэлүүһэн ангай

Үһэндэл зөөлэхэн.

Б-Б. Намсарайн

Темэ: Саадай газар – сэсэгүүд

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

сэсэг

ургамал

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:

Сэсэгүүд, хонхо сэсэг, балжан гарма, ургы, улаалзай, нямняа,

Ургамалнууд: халаахай, ковыль /хилгана/, шүүр, гэшүүнэ, таба халаа, ая ганга, мангир

Дидактическэ хэрэгсэлнүүд:

Цветок – сэсэг, цветы – сэсэгүүд. Энэ сэсэг нямняа гэжэ нэрэтэй. Нямняа сэсэг хорёо соо соогуршые ургадаг. Нямняа шара үнгэтэй. Нямняа дээрэ зүгы һууха дуратай. Нямняа удаахан болоод бамбагархан сагаахан нооһон шэнги болошодог. Һалхинай үлээхэдэ тэрэ хийдэшэхэ.

Кокельчик – хонхо сэсэг. Хонхо сэсэг хүхэ үнгэтэй. Хонхо сэсэгүүд хүдөөгүүр ургана. Энэ хонходо тон адлихан.

Ромашка – балжан гарма. Балжан гарма баһа хүдөөдэ ургадаг. Тэрэсагаахан үнгэтэй сэсэг. Балжан гарма сэсые хатаагаад эмдэ оруулдаг. Энэ сэсэг эдешүүлжэ, зарим үбшэ аргалдаг байха.

Подснежник - ургы. Ургы сэсэг манай нютагта ургадаг. Тэрэ эртэ хабар, саһанай хайламсаар, һалбардаг сэсэг. Ургы хүхэ үнгэтэй сэсэг. Ургыһаа эм хэдэг. Зун болоходо ургы ургахаяа болоод хаташадаг.

Сарана – улаалзай. Улаалзай манай эгээл гое сэсэг юм. Тэрэ газар доро тибһэтэй сэсэг. Улаалзай тала газарта ехинхидэ ургадаг.

Ургы

Шарахан нюдэтэй

Хүхэхэн ургы

Шулуудай дундуур

Шурган ургана.

С.Удаева

Баруун голой эхиндэ

Бадма сэсэг ургана.

Багашуул энэ сэсэгтэ

Баранһаа ехээр дурлана.

Нямняа

Набтархан шарахан

Нямняахан сэсэгэй

«Үһэниинь» сайхадаа,

Үлээхэдэ хийдэшэдэг.

Хонхо сэсэг

Хонхо шэнги дүрсэтэй,
Хонгор хөөрхэн сэсэгүүд
Хүүгэд бидэниие хүндэлжэ,
Хүлдэмнай дохин мэндэшэлнэ.

Балжан гарма

Балжан гарма нэрэтэй
Баһал гоёхон сэсэгүүд
Багашуул бидэнэй ерэхэндэ
Баясан даллана урдаһаамнай.

Улаалзай

Улаалзай зөөлэхэн малгайтай
Ута хүлтэй улаалзай.
Хонгор дайдыем шэмэглэн
Холоһоо дүтэлэн харагдана.

Сэсэгүүд, сэсэгүүд-
Сэл хүхэнүүд,
Сэлмэг гоёнууд,
Шара ногоонууд,
Шад улаанууд –
Яагаа һайханууд
Янза бүрийн сэсэгүүд бэ!

Ц.Бимбаев

Жороо үгэ

Ургы сэсэг
Урган гараа.
Урихан хабарые
Урин асараа.

Темэ: Зэрлиг амитад

Мэдэхэ үгэнүүд:

шоно

шандаган

баабгай

үнэгэн

Дидактическа материалнууд:

Таабари

Хүхэ борогшониие
Хүллэжэ болодоггүй.

Онъһон үгэ

Шоно садхалан – хонин бүтэн.
Шоно хонин хоёр суг байжа шадахагуй.
Шонын хүбүүд эдибэл уула тээшээ, хүнэй хүбүүд эдибэл гэр тээшээ.
Шоноһоо айха һаа ой гаралтагүй.

Үрел

Шонотой газарта
Малаа үдхөөрэй.
Шулуутай газарта
Гэрээ баряарай.

Үбэлэй үлэн шоно

Зунай сагта шоно хүниие хараһаар тэрьедэжэ ошодог. Шононууд зундаа садхалан ябадаг: элдэб ан, шубууд элбэг байдаг. Үбэлдөө шонын эдихэ юумэн хомор болодог. Энэ хирэдээ шоно хүнһөөшье айхаяа болидог. Һүни боломсоор, шоно ой сооһоо гаража, хүнэй байдаг газар тээшээ ошодог. Харууһа муутай малда ородог.

Онтохон

Шоно ба нохой

Туранхай шоно һууринай хажуугаар ябатараа, тарган нохойтой уулзаба. Тиигээд: - Ши, нохой, хэлэл даа, хаанаһаа эдээ хол олонобши? – гэжэ шоно асууба.

-Хүнүүд бидэниие эдеэлүүлдэг, -гэжэ нохой харюусаба.
- Тиидэг бы, хэр бэрхэтэй ажал хүнүүдтэ хэдэгбта?
- Бараг даа, ажалнай бэрхэтэй бэшэ. Һүниндөө хото хореосень харагшабди, - гэжэ нохой хэлэбэ.

Баабгай

Баабгайе хүнүүд тайгын эзэн гэдэг. Юундэб гэхэдэ, тэрэ ехэ хүсэтэй, аюултай ан юм. Хойто хоер хүл дээрээ зогсоод, урда хүлэйнгөө һабараар юушье унаса альгадажархидаг. Һабартаа ута хурса һоео хюмһатай. Тэрээгээрээ юушье хаха маажажархидаг.

Онһон үгэ

Ехэ баабгай ехээр бархирдаг

Таабари

Годи бэди гүйдэлтэй,
Гое шара дэгэлтэй.

Онһон үгэ

Үнэгэн унтаандаашье тахья тоолодог
Шонын үгэдэ шандаган ноен.

Таабари

Үбэлдөө сагаан,
Хабартаа боро. (шандаган)
Хуһанда хурабша үлгөөтэй. (шандаганай шэхэн)

Буряад арадай онтохон «Саһан ба шандаган»

Темэ: Минии нютаг

Мэдэхэ үгэнүүд:

минии нютаг

Ага

минии сэсэрлиг

Дидактическа материалнууд:

Үрэл

Город, тосхон, һуурингууднай,

Гое һайханаар һалбараг лэ!

Тумэн залуу айлнууд

Түрэ хуримаар наяраг лэ!

Онһон үгэ

Байгаалияа тахижа, байдалаа заһаха,

Уһаяа арюудхажа, угаа сахиха.

Өөрын нютаг дулаан,

Хариин нютаг хүйтэн.

Шүлэг

Зулгы һайхан нютагаа,

Зуудэн соогоо харарай.

Зуугалажа ябаһан нухэдоо

Зурхэн соогоо һанарай.

Уб улаан улалзай мэтэ,

Ургажа байһан сэсэг мэтэ,

Нухэд соогоо хундэтэй

Яабахышни хусэнэб.

Би хүн боложо эхилээб

Хүтэлөөд намайе эжымни

Хүүгэдэй саадта абашадаг.

«Хүбүүмни хүн болоо», - гээд,

Хүн бүхэндэ хэлэдэг.

Би хүн боложо эхилээб:

Хүнүүдтэл адли ажалтайб,

Хүнүүдтэл адли баяртайб,

Үдэр бүри саадтаа ябанаб.

Үндэр һургаал абанаб,

Өөрөө хубсаһаа үмдэнэб.

Өөрөө ботинкаа үмдэнэб.

Һургадаг эжынэрнай залуу,

Хуу мэдэдэг шэнэ дуу.

Шүлэг хэлэнэ, дууланабди.
Шүлэ, компот уунабди.
Басага уйлуулаад нянидаа
Бадашуулаа, хараалгааб даа.
Эбтэй байха гэжэ
Энээхэн досоогоо сээжэлдэжэ,
Тоомоо таһархаа болёоб.
Томоотой зан олооб,
Үдэшэнь гэртээ ерэдэгби.
Үшөөл эжыдээ эрхэлдэгби.
Эрхэл, эрхэл, эрхэлһээр,
Дэбхэр, дэбхэр, дэбхэрһээр,
Би хүн боложо ябанаб,
Хүхээд ганса нэгэ абанаб.
Хүн болохо бэлэн бэшэ - ээ!
Би хүн боложо эхилээб.

Ц-Д. Дондокова

Темэ: Сүүдхын хубинууд

Хэлэжэ һураха үгэнүүд ба холбуулалнууд:

үдэр
һүни
үглөөгүүр
үдэр
үдэшэ

Хэлэлгэ соогоо эдибхитэйгээр хэрэглэхэ үгэнүүд:
һаруул, харанхы

Дидактическа материалнууд:

Зурагаар хүдэлмэри

Энэ үдэр. Үдэр наран шарана. Үдэртөө булта харагдана. Үдэртөө һаруул, һайнаар харагдана. Үдэртөө ажал хэдэг. Энэ һүни. Һүни һара байна. Һүниндөө харанхы. Һүни харагданагүй, булта хара болошоо. Һүниндөө унтадаг.

Приложение №2

Лексический минимум для подготовительной группы

Бэлэдхэлэй бүлгэм

Темэ: Жэлэй дүрбэн саг

Темэ: Намар

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

алтан намар
хургуули эхилнэ
жэмэс, огородой эдээн
хэрюун болоно
шубууд нийдэн ошоно
хартаабха малтана
набшаһан шарлана
хюруу
амитад үбэлдөө бэлдэнэ
Эжын үдэр

Дидактическа материалнууд:

Жороо үгэ

На-на-на
Намар болоо.
На-на-на
Набшаһан шарлаа.

Намар

Халуун зунай һүүлээр намар ерэдэг. Намарые алтан намар гэдэг. Юундэб гэхэдэ, набша намаа, үбһэ ногоон шарладаг. Үдэр богони боложо эхилдэг. Намартаа хэрюун байдаг, бороо ородог. Зэрлиг амитад үбэлдөө бэлдэдэг. Шубууд дулаан орон руу нийдэн ошодог. Үхибүүд хургуулидаа ябажа эхилдэг. Намар болоходо, зон үбэлдөө бэлдэдэг: хартаабхаа малтадаг, үбһеэ хорёодоо оруулдаг, түлээгээ абадаг. Хүн дулаанаар хубсалжа эхилдэг.

Алтанхан намарнай
Аалихан ерэбэ.
Алирһа жэмэсээ
Асарба манда.

Эжын үдэр

Намарай һүүлдэ «Эжын үдэр» гэжэ эжынэрэй һайндэр болодог. Энэ үдэр эжынэрээ хүнүүд амаршалдаг, хүндэлдэг. Хүүгэд эжынэртээ элдэб бэлэг өөһэдынгээ гараар урлаад баридаг. Эжынэртээ зорюулжа дуу дуулалдадаг, хатардаг, эжынэрээ хүхээдэг. Наратай үдэр дулаахан байдаг, эжытэй хүн жаргалтай байдаг, гэжэ оньһон үгэ тон зүб хэлээтэй. Юундэб гэхэдэ эжымнай бидэниие түрөө, үдэр бүри бидэндээ һанаагаа зободог. Эжы гээшэ тон хүндэтэй, хайратай хүн гээшэ. Эжыдээ ходол туһалха хэрэгтэй.

Л.Батожаргалова

Хюруу

Үглөөгүүр газаа гарахадам,
Үргэлжэ сагааршоод байба.
Гэдэргээ эрьеэд харахадам,
Гэшхэхэн мүрни элихэн.

А. Жамбалон

Намарай эхин

Сентябрь – намарай эхин һара юм. Намарай һэрюун саг эхилбэ. Үдэр улам бүри богони болоно. Үглөө бүри дарагар сагаан хюруу унадаг болоно. Үбһэ ногоон хагдаржа, модоной набшаһан шарлана. Тиибэшье яһала дулаан байна.

Огородой эдеэн, талха таряан эдешэнхэй. Поли дээгүүр трактор, комбайнууд таряанай баян ургаса хуряана.

Б. Санжин

Һайхан намар

Һайхан намар
Һалхилан ерэжэ,
Һамар, мойһон эдешэбэ.
Үнгэ бүриин үрэ жэмэс
Үлир үзэм улайба.

Б.Базарон

Темэ: Үбэл

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

хүйтэн болоно
саһан
шэнэ жэл
Жабар үбгэн
мүльһэн
галаа түлинэ

дулаан хубсаһан
шарга

Үбэл

Намарай һүүлээр үбэл ерэдэг. Үбэлдөө хүйтэн байдаг, саһан ородог, гол горход хүрөөд, мультһөөр хушагдадаг. Айлайхи гэртээ галаа түлидэг. Хүнүүд дулаан хубсаһа, малгай үмдэдэг, бээлэй баридаг. Үбэлдөө үхибүүд Саһан үбгэниие хэжэ наададаг, санаар, шаргаар холжордог. Үбэл үхибүүдэй удаан хүлээгдэһэн Шэнэ жэл ерэдэг. Жабар үбгэн аша басагантаяа ерэжэ, гоёһон хасуури тойроод, хүүгэдтэй хамта хухилдэн, хухюун наада дэлгээдэг.

Хүйтэн үбэлнай
Хүрэжэ ерэбэл.
Саһан хүнжэлөөр
Нютагнай хушагдабал.

Жороо үгэ

Са-са-са
Сагаан саһан.
Со-со-со
Соохор сохо.

Л.Батожаргалова

Саһатай үбэл

Алтан намарнай үнгэржэ, саһатай хүйтэн үбэлнай ерэбэ. Үдэр богони боложо, һүни ута болоно.

Тала дайда хүбэн сагаан хүнжэлөөр хушагдаба. Гол мүрэнүүд, нуурнууд зузаан мультһөөр хушагдана. Шубууд дулаан орондоо ниидэнхэй. Манай эндэ борбилоо, гулабхаа, шаазгай, турлааг, хүхэ буха гэхэ мэтэ шубууд үлэнхэй.

Д.Ошоров

Үбэл

Хүйтэн үбэл шэмшэрэн
Хүдөө нютагтам ерээ.
Үхибүүд угаа баярлан
Үрдилдэн конькигаар урилдаа.
Шаргаар хадаһаа холжорно,
Шууяса доошоо ниидэн,
Түргөөр ошоно үдэрнүүд,
Тэрьедэн үнгэрнэ үбэл.

С. Молонов

Үбэл

Ошохо дурагүй намарнай
Үбэлтэй дэмы носолдоно,
Уурлан сухалдан ганиранхай,
Углуу тохойгоор хоргодоно.
Хаданууд саһаар малгай хэжэ,
Холуур сагааран харагдана,
«Малгай табибал - манайхи» гэжэ,
Үбэлнай намараа үлдэнэ.

Ц-Б. Бадмаев

Таабари

Сагаахан хүбүүн
Ерэхэдээ даруухан,
Хэбтэхэдээ дуугай,
Бусахадаа бархирдаг. (Саһан)
Хүбэн сагаан хүнжэл
Хүдөө талые бүрхөөбэ. (Саһан)

Үбэлэй тайга

Үбэлэй тайга
Үһэтэй дэгэлээ үмдөө,
Хүхэ торгон тэрлигээ
Ханзадаа хадагалаа.

Ц-Д. Дондокова

Ёлкын дэргэдэ

Оо! Гоё даа, гоё даа,
Ёолкомнай!
Одошье ерээ даа
Шэнэ жэлнай!
Монсогорхонууд,
Гонзогорхонууд,
Ногоохонууд,
Ягааханууд,
Элдэб үнгын,
Олон янзын
Нааданхайнууд,
Гоёолтонууд.
Яларна, толорно

Темэ: Хабар

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

дулаан болоно

наран шарана
саһан хайлана
үдэр ута болоно
гол урдана
һалхилна
шубууд бусана
ургы ургана
ногоон
тариха
Илалтын һайндэр

Дидактическа материалнууд:

Хабар

Хүйтэн үбэлэй һүүлээр хабар ердэг. Хабартаа наран игаажа, газаа дулаан болодог. Үдэр ута болодог. Саһан хайлажа, гол горход урдажа, ургы сэсэг ургажа эхилдэг. Бүри дулаархадань, хорхой шумуул һэридэг, шубууд дулаан оронһоо нийдэн ердэг, хухы донгододог, модондо набшаһан, ногоон ургадаг. Хүнүүд хүнгэн хубсаһаа үмдэдэг, огород соогоо ажалаа хэдэг. Хүүгэд хухилдэн, газаагуур наададаг.

Дулаахан хабарнай
Дуулаһаар ерэбэл.
Дайда дэлхэймнай
Дуураһанһаа һэрибэл.

Илалтын үдэр

Аяар дүрбэн жэлэй туршада дайн болоһон. 1945 ондо майн юһэндэ манай сэрэгшэд фашист муухай дайсаниие дараһан юм. Нютагаймнай олон зон дайнда мордоһон, зариманиинь дайнһаа бусаагүй. Дайн гээшэ тон аймшагтай юумэн. Майн юһэндэ Илалтын һайндэр. Энэ үдэр ехэ һайндэр – арадаймнай илалта. Майн юһэнэй Илалтын үдэр хэншье мартахагүй ёһотой.

Л.Батожаргалова

Хабар

Наран шангадажа, саһан сагтаа хайлаба. Хаа хаанагүй хурдан горхонууд харьялба.

-Хабар болоо! – гэжэ хүнүүд мийэрэлдэнэ.

Гэрэй игаабарида, арадашье шабартай нойтон.

Үглөөгүүр эртэ бодоходо, горход хүрэжэ, дээгүүрээ мультһэтэнэ. Гэрэй оройн дуһалханууд унжылдан хоёо мультһэн болошоно. Тиигээд наранай гарахада, хайлана.

Хабартаа борбилоонууд баяртай. Наран доро игаан, хухюу шууяатайгаар пишагалдана.

Урда оронгоо алаг туун, ангир шубуун түрүүлжэ ерэбэ. Саһанай
һалахада, газар шийгээр анхилба. Һүүлээрэнь зүүн шэнги хурсахан үзүүртэй
ногоон бултайба.

Иигээд лэ хабарай дуунһаа байгаали һэрибэ.

Ц-Д. Хамаев

Таабари

Гаргүй аад, үүдэ тайладаг. (һалхин)
Нэгэнийнь адхардаг,
Нүгөөдэнь уудаг,
Гурбадахинь ургадаг. (Бороо, газар, ногоон)

Ургыхан

Шэгшын зэргэ бишихан
Сэл хүхэ ургыхан
Нарһан ойн захадахи
Наруули газарта ургаа.
Галтай шарахан нюдөөрөө
Газар ехэ дэлхэйе
Гэтэн хаража һууна,
Гэрэл туяаһаань һаргана.

Ч. Цыдендамбаев

Хэниинь зүб бэ?

Харыт даа, хүгшөө,
Хайлажа эхилбэ саһамнай.
Юундэ гэнтэ байтараа
Юрэдөө дулаан болодог юм?
Хүгшөөнь харюусаба:
- Ашамни,
Хабарай ерэхэ дүтэлхэдэ,
Гахай багша газар доро
Гал ехээр түлидэг юм.
Дороһоо хүрьһэн халаад,
Дулаан болоходонь, саһамнай
Хайлажа эхилдэг, урдадаг юм.
Хабар иигээд ерэдэг юм...
- Ай даа, худал. Худал! – гэжэ
Ашань харюусаба мэхэтэйхэн.
Газар доро гахай багша
Гал түлихэ?
Үнэншэнэгүйб...

Ц-Б. Бадмаев

Темэ: Зун

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

халуун
шангаар шарана
зунай амаралта
тамарха
жэмэс түүнэ
бороон
аадар
уһална
һолонго

Дидактическа материалнууд:

Зун

Хабарай дүүрэхэдэ, зун болодог. Наран шангаар шаража, газаа ехэ халуун байдаг. Зундаа бороо ородог. Үдэр ута, һүни богони болодог. Зундаа голдо тамардаг. Бороогой һүүлээр элдэб үнгэтэ һолонго тэнгэридэ гарадаг. Халуун наран доро ябахадаа, заабол малгай үмдэхэ хэрэгтэй. Юундэб гэхэдэ, толгойгоо шаруулаа наа, үбдэдэг. Зундаа үбһэ сабшадаг, жэмэс түүдэг. Үлжөөргэнэ тон амтатай жэмэс юм. Хони мал ногоондо сададаг. Һургуулийн хүүгэд зундаа амаралтада гарадаг.

Аажам халуун зумнай
Аадар бороогоор һэрюусүүлнэ.
Сэсэг ногоон һалбаржа,
Сэлгээхэн талым бүрхөөнэ.

Жороо үгэ

Со-со-со
Ой соо сомоошон,
Со-со-со
Сомороор сомоо сомоолоо.
Бо-бо-бо
Болоо, болоо
Бо-бо-бо
Бороо ороо

Л.Батожаргалова

Зун

Һэрюухэн һэбшээндэ
Хэзээшье сэнгүүл!
Зунай саг дулаахан,
Зугаалха хүхюул!

Ч. Цыдендамбаев

Темэ: Амигад

Темэ: Гэрэй амигад

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

үнеэн тугал
морин унаган
хонин хурьган
ямаан эшэгэн
гахай поршоонхо
нохой гүлгэн
миисгэй гүлгэн
тэмээн ботогон
тахяа
һүн мяхан

Дидактическа материалнууд:

Жороо үгэ

Ху-ху-ху
Гарай хурган
Нарай хурьган.

Ла-ла-ла
Ламба амба сартай.

Хонин мараа,
Ямаан бабанаа,
Үнеэн мөөрөө,
Нохой хусаа,
Айлшан гү?
Гара, хара.

Мөөдэй, мөөдэй
Дүүрэн һүтэй.
Ши һаа, би уухаб.

Барда нохой

Барда нохоймни
Барагхан нүхэрни юм.
Бүмбэгийн хойноһоо
Бүхыдөө урилдаагшабди.

Хүдөө хүнэй ерэбэл,
Шүдөө харуулан хэрхирдэг.
Танил талаяа харабал,
Тархья хэжэрэн, угтадаг.

Эрээдэймнай

Эрээгшэ үнээмнай
Эрээхэн тугал
Эртэ үглөөгүүр түрэбэ.
Арбагархан хүлнүүд дээрээ
Аабайлган зогсоһоор,
Амтан уурагаа хүхэбэ.
Эрээгшэ үнээмнай үүгэнэн,
Эрээхэн тугалаа долёобо.
Эрхэлэн, тугалнай
Эжыгээ тойрон
Ээрэмшээн гүйбэ.

Ямаан

Ядагархан яһан эбэртэй,
Үргэн дороо һахалтай,
Ядамаргүй манай ямаан
Хүршынгөө хорёо соо ородог.
Тариһан ургамалнуудыень
Таһалан эдижэрхидэг муутай.
Ташуураар шабхадуулаад,
Тала руу тэрьедэдэг заншалтай.

Манай хорёо соо

Манай хорёо соо элдэб гэрэй амитад олон. Улаагша үнээмнай эрээхэн тугалтай, хурьгадтай арбаад хонитойбди, шарагша ямаамнай хоёр эхир эшэгэдтэй. Хээр моритойбди, гурбан гахайтайбди. Табан тахяамнай үдэр бүри үндэгэлдэг. Хара нохоймной Хойлог гэжэ нэрэтэй. Миисгэймнай хулгана барихадаа булай бэрхэ. Табан хушуу малай гансал тэмээн эрдэни манайда үсөөн. Бидэ һү, мяхаа эдидэгбди, үлүү гараһыень худалдадагбди.

Л.Батожаргалова

Темэ: Нютагаймнай зэрлиг амитад

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

үнэгэн
шандаган
шоно

баабгай
хандагай
буга
гүрөөхэн
шэлүүхэн
хэрмэн
бодон гахай
заряа
Дидактическа материалнууд:

Баабгай

Тэнсэлгүй ехэ хүсэтэй
Тайгын эзэн – баабгай
Алирһа жэмэс бэдэрэн
Тэнэжэл зундаа ябадаг юм.
Шэлүүхэн

Миисгэй шэнги аад лэ,
Мэхэтэй гээшэнь аргагүй.
Модон дээрэхээ амитанда
Мэгдэхээжэ довтолдог юм.
Шоно

Шандага барижа хооллодог,
Хурса шэхэтэй, һонор нюдэтэй,
Хүнгэн солбон шоно
Ой тайгаар олон юм.
Гүрөөхэн

Гоё һайхан бэетэй гүрөөхэн,
Гүйхэдөө түргэн хүлнүүдтэй.
Хабарай дулаахан үдэрнүүдтэ
Майлын ургыда гарадаг юм.
Үнэгэн

Бамбагар гоё һүүлтэй
Шара улаахан үнэгэн
Хулгана барижа хооллодог,
Араата гэжэ алдаршаһан юм.
Хэрмэн

Модоной нүхэн соо хэрмэн
Хүбхэн зөөжэ бэлдэхэн
Дулаахан уурхай соогоо
Дүрбэн заахан гүлгэдтэй юм.
Буга

Тархи дээрээ харбайлдахан
Томо арбагар эбэртэй
Намарай сагта буганууд
Тайгаар дуугаа зэдэлүүлдэг юм.

Шандаган

Бүмбэр-бүмбэр гүйдэлтэй,
Хилар нюдэтэй, ута шэхэтэй,
Айран шандаган
Ойн оёроор элбэг юм.

Бодон гахай

Бодон гахайнууд гүлгэдөө дахуулан,
Бүтүү боролжо соо байрладаг.
Модонхой, ногоонхой үндэһэн хоолоо
Малтажа эдихэдээ бэрхэ юм.

Таабаринууд

Годи бэди гүйдэлтэй
Гоё шара дэгэлтэй. (үнэгэн)
Уулада хэбтэритэй,
Шара улан дэгэлтэй,
Мяхан эдишэтэй. (үнэгэн)
Шугы соо шуумар хулгайшан. (шоно)
Оёдолшон бэшэ аад,
Оло мянган зүүтэй. (заряа)
Тээг дээгүүр гүйдэлтэй,
Тэбхэр эрмэг гуталтай. (хэрмэн)
Шугы соо «шуур-шуур» гээ,
Сагаан юумэн булгаг-булгаг гээ. (шандаган)

Темэ: Дулаан ба хүйтэн ороной амитад

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

дулаан ороной амитад
бар
хармагшан
заан
арсалан
могой
хүйтэн ороной амитад
сагаан баабгай

Дидактическа материалнууд:

Дулаан орондо элдэб олон амитад элбэг юм. Аһанай томонь гэхэдэ, набша ногоон хоолтой заан болоно. Заан ха даа ехэ ухаатай амитан. Хармагшан модонһоо модондо хүнгэн шуранаар хүрэдэг. Дулаан ороной

амитадай хаан ха даа арсалан болоно. Эрээн гүрөөһэн гү, али бар ха даа ехэ мяхаша амитан. Тэрэ үдэртөө унтаад, хүнindөө агнуурида гарадаг амитан.

Хойто хүйтэн орондо сагаан баабгайнууд байдаг. Сагаан саһандал адли сагаан арһатай юм. Тэдэ загаһа барижа эдидэг.

Ц. Базарсадаева

Темэ: Асуудалда харюу

Жэлэй 4 саг ямарнууд бэ? Нэрлэ, хөөрэ. Ямар шүлэг мэдэхэбши, уран гоёор хөөрэ.

Гэрэй амитад зэрлиг амитадһаа юугээр ондоотойб? Зураг зура, тэрэнээ хөөрэ.

Темэ: Шубууд

Темэ: Нютагаймнай шубууд

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

шаазгай
борбилоо
гулабхаа
хирээ
тоншуул
хүхэ буха
ниидэнэ
һууна
тоншоно
уурхай
шара шубуун
бэгсэргэ

Дидактическа материалнууд:

Хүүр-хүүр дуутай,
Хүхэ сэмсэгэр самсатай,
Гал улан нюдэтэй,
Газаагуур ябаха зантай. (гулабхаа)
Эбир-шэбир ябадалтай,
Эшэгэ хурьганай гүйдэлтэй,
Һүүл дээрээ ногоонтой,
Һүүжэ дээрээ сагаантай. (шаазгай)
Шүлэгүүд
Бэгсэргэ
Гэшүүһэн дээрэ бэсэргэ һууна.
Гэтэбэбди гэтэбэбди,
Ниидэхэһэнь нүхэдни айна,
Ниилээд маряжа дүтэлбэбди.
Обёорногүй хэбэртэй бэгсэргэ.

Абья дуулаад лэ мэдэжэрхёо –
Арбагар далинуудаа нэгсэрбэ.

Ц. Жамбалов

Темэ: Дулаан ороной шубууд

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

хараасгай

хүхы

бүбөөлжэн

галуун

нугаһан

хун шубуун

тохорюун

ниидэн ерэнэ

уурхай эбдэжэ болохогүй

үндэгэ барихагүй

дали

һүүл

Дидактическа материалнууд:

Таабаринууд

Хиигээр ябаха хүлтэй,
Гоё һайхан бүрэтэй,
Гожогор гоёхон малгайтай,
Гурбан нарын хуралтай. (бүбөөлжэн)
Шабараар бариһан гэртэй,
Шарабтар улаан үбсүүтэй,
Хонгор зулгы аашатай,
Хорхой аляһан эдеэтэй. (хараасгай)

Шүлэгүүд

Тохорюун

Тохир ута хүзүүтэй
Тохорюун шубууд шагнаархана.
Ута нуурай эрьсэр
Урагша, хойшоо ябасагаана.

Булжамуур

Алтан талын хонхохон –
Аляа хөөрхэн шубуухай,
Аялга дууншни хонгёохон –
Адхархан эдэлхэнь һайхан.

Хүхы

Дулаахан хабарай
Наранай элшэ доро

Ц-Д. Будаев

Элдэб үнгийн
Сэсэг ногоон халбарба,
Урда оронхоо
Борохон хүүхы
Нютагаа яаран ерэбэ.
«ГҮҮГ- ГҮҮГ» - гэжэ
Сагаахан хуһанай
Сэхэ оройдо
Баяртайгаар донгодобо.

Л.Батожаргалова

Нугаһад, галуунууд уурхайгаа уһанда дүтэ, бүтүү газарта зохёодог.

Темэ: Хорхой шумуул

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

батагана
бургууһан
һонон
зүгы
сохо
шоргоолзон
абаахай
эрбээхэй
таршаа
хадхана
ниидэнэ
һууна
унтана

Дидактическа материалнууд:

Урдаһаа ерэхэн
һайхан хүүхэн
шуһашье үгы,
яһашье үгы. (эрбээхэй)
Эреэн гэхэдэ – барас бэшэ,
Эбэртэй гэхэдэ – буга бэшэ. (зүгы)
Амандаа ута аргамжа шэрэхэн,
Урда газарые зүгнэгшэ үбгэн.
Найман хүлтэй жагсаал жагсажа,
Ниидэхэ хорхой шумуулые барина. (абаахай)
Шоргоолзон өөрһөө хэдэн дахи томо юумэ үргэжэ шададаг, тиимэхээ
ехэ хүсэтэй болоно.
Жороо үгэ

Таа бү таа
Тарган таршаа.
Тээ бү тээ

Тээхэгэр тэмээн.

Темэ: Загаһан

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

гол
нуур
далай
уһан
олон элдэб
загаһан
баха
һүүл
тамарна
бариха
шараха

Дидактическа материалнууд:

Зундаа голой эрьедэ олон зон һуудаг. Тэдэ загаһа барина. Голой, нуурай, далайн уһан элдэб загаһаар баян. Загаһан соо хүндэ ехэ туһатай, хэрэгтэй зүйлнүүд байдаг. Загаһанһаа элдэб эдэе хоол буйлуулдаг шанаадшые, шараадшые эдихэдэ амтатай.

Таабари

Гарта барижа болохогүй,
Галда шатахагүй,
Газар дэлхэйдэ дүүрэн. (уһан)
Далитайшые һаа, нийдэдэггүй,
Хүлгүйшые һаа, хүсэгдэдэггүй. (загаһан)

Наадан

«Телефоноор хонходое»
«Дулаан орон аяншалга»

Темэ: Байгаали

Темэ: Ургамал

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

модон
сэсэг
ногоон
үрмэдэһэн
халаахай
набшаһан
эшэ
үндэһэн

ургана
уляаһан
хуһан
нарһан
шэнэһэн

Дидактическа материалнууд:

Таабаринууд

Тэнсэлгүй хүйтэниие
Дабаашье хаа,
Дэлгэр зундаа
Дэгэлээ хэдэрнэ. (модон)
Амиды байхада аятайхан,
Унаад хэбтэхэдээ үнэтэйхэн.
Амидыдаа һэрюуниие үгэдэг,
Үмхирхэдөө дулааниие үгэдэг. (нарһан)
Сухалтай ногоон хүбүүн, хадхууртай гартай. (халаахай)

Сэсэрлигэймнай хорёо соо элдэб модод ургадаг. Сагаахан хуһан, хадхууртайхан нарһан, томо набшаһантай уляаһан, гоё һайхан үнэртэй шэлбүүһэтэй шэнэһэн олон. Һалхинай болоходо, модод найгалзана, бороогой ороходо ундаа харяана. Намар болоходо хуһанай, уляаһанай набшаһан ба шэнэһэнэй шэлбүүһэн шарлаад газарта унаа, харин нарһанай зүүн шэнги ута хадхуурынь ногоон зандаа үлэбэ. Модо хухалжа болохогүй гэжэ багшамнай хэлээ. Юундэб гэхэдэ модон гэмтэхэдээ, хатахадаа болохо, хатаа хаа ургахаа болихо бшуу.

Модоор юу хэдэг бэ?

Модоор гэр баридаг. Дал хашаа баридаг. Шарга, тэргэ хэдэг. Модоор стул, стол, шкаф, орон ханза гэхэ мэтын бараа дархалдаг.

Модоор карандаш хэдэг. Саарһан баһал модонһоо хэгдэдэг. Үшөө туһатай олон элдэб юумэн хэгдэдэг юм.

Модо түлээн болгожо, пезшэн соо түлижэ, гэр байраа дулаасуулдаг, эдэе хоолоо шанадаг.

Модон гээшэ хүнэй ажабайдалда айхабтар хэрэгтэй юумэн гээшэ.

С.Сампилова

Наадан

«Ородоор хэлэхэдэмни буряадшала»

«Таагты, эндэ юун дутуу зураатайб?»

«Таагты, эндэ юун үлүү зураатайб?»

Темэ: Дэлхэй

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

наран
шарана
үүлэн
дэлхэй
түхэреэн
мүшэн
һара
һалхин
саһан
бороон
сахилгаан
олон арадууд

Дидактическа материалнууд:

Таабаринууд

Эн үгы торгон,
Эреэн торгон.
Заха үгы торгон,
Задагай торгон. (тэнгэри)
Тэрэ сэлэгэр далайда
Алтан хүбүүн энеэбхилбэ.
Тэрэ хүбүүнэй энеэхэдэ
Түби дэлхэй гэрэлтэнэ. (наран)
Эхиндээ хажуур шэнги хотогор,
Ябуудтаа гууулин толи шэнги ялагар,
Эсэстээ бугын эбэр шэнги мохигор. (һара)
Хүл үгы мүртөө абирдаг,
Дали үгы мүртөө нийдэдэг,
Бууса үгы мүртөө нүүдэг. (үүлэн)
Заахан, зөөлэниие дарлажа,
Хатуу, хүндые тойрожо,
Забһарай байбал, шургажа,
Зайгүй болотор мүргэбэ. (һалхин)
Амагүй аад лэ,
Айхаар шанга дуутай.
Гаргүй аад лэ,
Шарбаха хүсэ шадалтай. (сахилгаан)
Добо дээрэхи
Долоон үнгын торгые
Шишье абажа диилэхэгүйш,
Бишье абажа шадахагүйб. (һолонго)
Гаргүй аад, үүдэ тоншодог. (һалхин)
Тэнгэреэр тэмээн нүүгээ. (үүлэн)
Мүльһэн дээрэ мүнгэн шагта. (һара)

Алтан мүнгэн суурга
Арбан хоёр түлхюүртэй. (жэл, 12 харанууд)
Төмөр: Байгаалийн гамнаа

Мэдэхэ үгнүүд ба холбуулалнууд:

болохогүй
гол руу нобшо хаяхагүй
ой соо шууяхагүй
гал табихагүй
шиираар наадагүй
хорхой шумуул алахагүй
шубуунай үндэгэ гартаа барихагүй
тэһэлхэгүй
сэсэг ногоо ехээр таһалхагүй
шоргоолзоной бута хандаахагүй
модо гэмтээхэгүй

Дидактическа материалнууд:

Ургажа байһан модо хухалахагүй. Юундэб гэхэдэ модон хаташаха, ургахаа болихо. Модон агаар сэбэрлэдэг.

Шоргоолзоной бута хандаахагүй. Шоргоолзод ой соохи сэбэрлэдэг.

Уһа гол руу муухай юумэ хаяхагүй. Гал ой соошье, таладашье табихагүй, түймэр боложо болохо. Шэл тэһэлхэгүй, амитад адахадаа болохо.

Шубуунай уурхай носохогүй. Үндэгыень гартаа барихагүй, тэһэлхэгүй. Сэсэг ногоо ехээр дэмыдэ таһалхагүй. Ой соо, хүдөө талада шангаар шуулдажа болохогүй. Юундэб гэхэдэ амитад, шубууд, хорхой шумуул булта айшаха.

Наадан

«Зүб - буруу»

Шүлэгүүд

Балжан гарма

Балжан гарма нэрэтэй,
Баһал гоёхон сэсэгүүд
Багашуул бидэнэй ерэхэндэ,
Баясан даллана урдаһаамнай.

Ц-Д. Будаев

Нямняа сэсэг
Наартай сэсэг
Намжаа талые гоёонол.

А.Доноев

Таабаринууд

Хара тайгын болобошье,
Хара гүрөөнэн бэшэ,
Эбэртэй болобошье,
Эрээн үхэр бэшэ. (шоргоолзон)

Темэ: Түлөөнэй нэрэ

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Дидактическа материалнууд:

Би, бидэ
Ши, та, таанар
Минии, шинии, танай, манай
Тэрэ, тэдэ, эдэ

Наадан

«Буряд болгоод хэлэ»
«Эдэ үгэнүүдтэй мэдүүлэл хана»

Дуун

Үгэнь С. Бадмаевай
Хүгжэмынь Ю. Ирдынеевэй

Шинии, минии, манай

Тала нугын хэшэг –
Таряан, ногоон хэнэйб?
 Шинии, минии,
 Бидэ хоёрой, бусад олоной.
Ундаа харяан уудаг
Уһан голной хэнэйб?
 Шинии, минии,
 Бидэ хоёрой, бусад олоной.
Урган байһан модон,
Улаан сэсэг хэнэйб?
Шинии, минии,
 Бидэ хоёрой, бусад олоной.

Темэ: Мэргэжэл

Темэ: Гэртэхинэй мэргэжэл

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

ажал
хэнэ
аргашан

багша
барилгашан
малшан
эжын ажал
абын ажал

Дидактическа материалнууд:

Асуудалда харюуса:

- Шиний гэртэхин ямар мэргэжэлтэйб?
- Шиний аба, эжы ямар ажалтайб?
- Ажалдаа ошоод юу хэдэг бэ?
- Ямар мэргэжэлнүүдые мэдэхэбши?

Наадан

«Таа, ямар мэргэжэлтэн энэ зураг дээрэ байнаб»

«Барилгашанай ажал нажаалдан харуула»

Тогоошон

Эдээ хоол шанадаг хүниие тогоошон гэдэг. Тогоошон хүн элдэб эдээ амтатайгаар буйлуулжа, шанажа шададаг. Тогоошон ариг сэбэрые сахидаг. Томо тогоон, аяга табак, шанага, гүсэ г.м. амһарта шанахадаа хэрэглэдэг. Тогоошондо гансал амһарта бэшэ, харин шанаха, шараха элдэб эдээн ба халуун гал хэрэгтэй.

Малшан

Мал ажалладаг хүниие малшан гэдэг. «Мал хаража, ама тоһодохо» гэжэ оньһон үгэ бии. Үбэлэй сагта малшан үглөөгүүр эртэ бодожо, үхэр малдаа үбһэ үгэдэг, уһалдаг. Дал соохиёо сэбэрлэдэг, дэбдихэрыень шалгадаг. Хэрбээ нойтон болоод байгаа хаань, хохир оруулдаг. Зундаа малаа адуулгада гаргажа, шэмэтэй ногоондо бэлшээдэг.

Һаалишан

Олон үнээдые һаадаг хүниие һаалишан гэдэг. Һаалида һаалиншан үдэрэй хоёр дахи үнээдээ һаадаг. Тэрэ һааһан һүеэ һүнэй заводто абаашажа тушаадаг. Һүнһөө элдэб сагаан эдээ буйлуулдаг: зөөхэй, ээзгэй, тараг, тоһон.

Модошо дархан

Модошо дархан модоор юумэ дархалдаг. Ханза, хайрсаг, стол, стул г.м. олон юумэнүүдые хэдэг. Һүхэ, хюрөө, шугам, харуул, алха, хадааһан гэхэн элдэб зэмсэгүүдые модошо дархан ажалдаа хэрэглэдэг.

Адуушан

Адуу харадаг хүниие адуушан гэдэг. «Һайн хүндэ нүхэд олон, һайн мориндо эзэн олон» гэжэ оньһон үгэ бии. Адуушан мориндоо мордожо, адуугаа харадаг, бүридхэдэг. Гүүд бишиихан унагануудыень түрэдэг. Хабар

залуу моридые эмнидэг. Моринойнгоо зэмсэг найнаар абажа ябадаг. Эмээл, хазаар, шүдэрэйнгөө таһараа, эбдэрээ хаань, заһадаг.

Темэ: Ажалай хэрэгсэлнүүд

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

хүрзэ
хүрөө
алха
хадааһан
һүхэ
хутага
бүлюу
хурса
малтаха
хадаха
сабшаха
отолхо
хүрөөдэхэ

Дидактическа материалнууд:

Шүлэг

Алха

Түмэр дээрэ түердэг,
Булад дээрэ булгидаг,
Хатуу ехэ хүсэтэй,
Хахархагүй толготой,
Хамаг хадааһанай хаан гээшэб,
Ажалшанай альганда адхуулдаг
Абарга хүсэтэй алха гээшэб.

Ц-Д. Дондокова

Таабаринууд

Хазаха аматай, залгиха амагүй. (хайша)
Гэдэһээрээ эдеэд, гээгээрээ гаргадаг. (харуул)
Барилгашанда ямар зэмсэг хэрэгтэйб? (хүрөө, һүхэ)
Ажалай зэмсэгүүдые ородоор нэрлэхэдэмни, буряад болгон оршуула.

Темэ: Шалгалтын асуудалда харюусалга

Жэл соо хэды саг байдаг бэ? Нэрлэ.
Намарай шэнжэ ямар бэ?
Үбэлдөө ямар байдаг бэ?
Хабар, зун тухай хөөрө.

Гэрэй амитадые түлнүүдтэйн нэрлэ.
Нютагайнгаа зэрлиг амитадые нэрлэ.
Ородоор амитадые нэрлэхэдэм буряадаар оршуула.
Шубууд юу эдидэг бэ?
Шумуулнуудые нэрлэ.
Загаһад хаана байдаг бэ, хөөрэ.
Ямар мододые мэдэхэбши?
Ородоор үгэнүүдые нэрлэхэдэм буряадшала.
Байгаалияа хамгаалха гэхэдээ юун гэнэб?
Аба, эжынгээ, ахай, абгайнгаа ажал тухай хөөрэ.

Темэ: Би - буряадби

Темэ: Сагаалган

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

12 жэл
золгохо
Сагаалган
Сагаан һара
угтаха
һайндэр
үрээл
хүндэлхэ
буряад зон

Дидактическа материалнууд:

Заншал соомнай халуун сай,
Заншал соомнай хани барисаан,
Заншал соомнай галай бадараан.

Ц-Д. Дондокова

Буряад арадай заншалда 12 жэл бии. Тэдэ ямар нэгэн амитанай нэрээр нэрлээтэй юм. Тон түрүүн хулгана жэл байдаг, тиигээд үхэр, бар, туулай, луу, могой, морин, хонин, бишэн, тахья, нохой, гахай. Буряад зоной шэнэ жэл сагаалганда болодог. Сагаалгандаа зон бэлдэдэг: дасан ошодог, элдэб амтатай сагаан эдээ шанадаг. Сагаалганда эжы абаяа хүндэлжэ үхибүүдынь золгодог, һайхан үрээлэй үгэнүүдээр үрээдэг, бэлэг баридаг. Сагаан һарын турша соо ёохор наадан, шагай наадан, һээр шаалган гээд элдэб наадан эмхидхэгдэдэг.

Ц. Болотова

Наадан

«Алта нюулсаан»
«Малгай нюулсаан»

Темэ: Эжы абын һургаалһаа

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

хургаал
үгэ дуулаха
тоомтой байха
хүндэлхэ
хадууха
үнэн сэхэ

Дидактическа материалнууд:

Үмдэһэн хубсаһаа сэбэрээр абажа яба.

Хэрэгтэ хэрэггүй үгэнүүдые бү дуугара.

Наһатай хүниие хүндэлэ, эжы, абаяа, ахай, абгайгаа «та» гэжэ хүндэлэ.

Эжы абынгаа үгэ дуула.

Хэлэһэн заабари, хургаалыень хадуужа аба.

Гэр байрадаа бү эшхэрэ.

Худалаар хэлэжэ огто болохогүй, үнэн сэхэ яба.

Хүнэй юумэндэ хорхойтоод, абажа болохогүй. Нурангүй абалал хулгай болоно.

Тоомоо таһаржа болохогүй.

Аха зоной хөөрэлдөөндэ оролсодоггүй, шагнаад нуудаг.

Сухалаа хүрөөб гэжэ, бэлин шэбшэг хэлэдэггүй.

Ажал хэхэдээ нарыар хэдэг. Һалан хүн хараалгадаг, нарын хүн магтуулдаг

Темэ: Сагаан эдээн

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

һүн
ээзгэй
зөөхэй
тоһон
сагаан эдээн
үрмэн

Дидактическа материалнууд:

Үнээнэй һүнһөө хэгдэһэн эдээн «сагаан эдээн» гэжэ буряад арадта заншаһан. Сагаан эдээн элдэб янзын байдаг. Нэрлэбэл иимэнүүд: һүн, хөөрэһэн һүн, ээзгэй, хурууд, зөөхэй, тоһон, үрмэн. Сагаан эдээн хүнэй бээдэ ехэ туһатай.

Буряад зондо иимэ заншал бии. Хүндэ уһа хэжэ үгэдэггүй. Энэ хадаа нүгэл болоно. Халуун һүтэй сай, сагаан эдээнэй дээжэ дурадхадаг. Амсагты, ундаа харягты гэдэг юм.

Наадан

«Ямар сагаан эдээн бэ, амтаарань тани» (нюдөө аняад амталжа үзөөд, хэлэхэ)

«Нюуса үгэ»

Темэ: Арадай түүхэнээ
Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Һэеы гэр
түхэреэн
дэгэл
бараан
ханза
орон
шэрдэг
хүнжэлэ
модон амһарта
аяга
табаг
хүнэг

Дидактическа материалнууд:

Буряад арад эртэ урда сагта Һэеы гэр соо байдаг байһан юм. Һэеы ха даа хониной нооһоор хэдэг байһан. Һэеы гэр түхэреэн байдаг. Һэеы гэрэй хойморто гэрэй эзэнэй орон байгаа, үүдэнһээ баруун гар тээшээ эдээ хоолой, тогооной газар болоно, зүүн гар тээшэ мориной зэр зэмсэг байдаг, дундань гал гуламта. Айлшанаа дээшэнь һуулгадаг. Һэеы гэр бишииханшые һаань, досоонь бараан булта багтаад байдаг байһан.

Ц. Болотова

Темэ: Нургуулида бэлдэнэб

Темэ: Зүг

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

4 зүг
урагшаа
хойшоо
зүүн
баруун

Дидактическа материалнууд:

Наадан

«Хэлэхэдэм, найнаар шагнаад зүб хэ»
«Урагшаа 4 алха»
«Хойшоо хараад 3 дахи дохи»
«Зүүн тээшээ хараад хоёр гараа үргэ»
«Баруун тээшээ хараад байра дээрээ 5 дахи дэбхэрэ»

Темэ: Шэг

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

дээшээ
доошоо
хажуу тээшээ
досоо
газаа
гэдэргээ
юумэн доро
юумэн дээрэ
юумэн соо
юумэнэй хажууда
тэндэ
эндэ

Дидактическа материалнууд:

Наадан

«Бэдэрэ, хаана нюултатайб»
«Бүмбэгэ хана байнаб?»
«Миисгэй хана һуунаб?»
«Зурагуудай илгааень оло»
«Нааданхай нюу»
«Хоргодоо наадан»

Темэ: Саг

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

үглөөгүүр
үдэр
үдэшэ
һүни
мүнөө
үглөө
үсэгэлдэр
үдын хойно
хэзээ
хэдыдэ

Дидактическа материалнууд:

Асуудалда харюуса:

Хэзэй сэсэрлигээ ерэдэгбди?
Хэзэй унтахаа хэбтэдэгбди?
Харанхы сагыё юун гэдэг бэ?

Наадан

Алдуу оло

«Зүб болго: би үсэгэлдэр Ага ошоход»
«Зүб болго: ши үсэгэлдэр Ага ошохош»
«Үдэр харанхы, хүни харуул»
«Үдэр, хүни»

Шүлэг

Часай дуун

Тиг-тиг, тиг-тиг,
Үглөөгүүр болоол.
Тиг-тиг, тиг-тиг,
Үхибүүд, бодыг.
Үхибүүд, бодыг даа,
Үтэр түргэн хубсалыг даа.
Үрдилдэн гар нюураа
Һайса угаагыг даа.

Г. Чимитов

Хүн бүхэнэй ажалай үдэр сагаар хубаалтатай байдаг. Жэшээн, һурагшад үглөөнэй 7 сагта бододог. Ньюр гараа угаагаад, унтарияа заһаад, элсэлээд, 7 час 30 минутада һургуулия ошодог. Хэшээлнүүд 8 сагта эхилдэг. Хэшээл бүхэн 45 минута соо үргэлжэдэг. Үдэрэй 12 часта хэшээлнүүд дүүрэжэ, үхибүүд гэртээ ошодог, үдэрэй хоол баряад, сэбэр агаарта наададаг. Үдэшэлэн эдсэлээд, телевизор хараад, һүлээрэнь 9 часта унтадаг.

Темэ: Хэмжүүр

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

ута
богони
тарган
туранхай
үргэн
нарин
хүгшэн
залуу
томо
бишиихан

түргэн

удаан

ехэ

бага

хүндэ

хүнгэн

халуун

хүйтэн

тэбхэр

гонзогор

монсогор

Дидактическа материалнууд:

Манай огород соо

Манай огород соо

Мангирһаа эхилээд

Мойһон хүрэтэр

Маша ехээр ургадаг.

Монсогор улаан помидор,

Гонзогор ута морхооб,

Тэрзэгэр шара тыква,

Дүхэтэр бүхэ кабачок,

Бамбагар томо свекла,

Үрзэгэр ногоон салат,

Хүдэр хүрин хартаабха,

Һүүзэгэр үндэр укроп,

Пүсхэгэр хүндэ үгэрсэ.

Зүйл бүхэниинь амтатай

Хүндэ ехэ туһатай.

Үбэлэй хүйтэндэ бидэ

Амтархан эдихэбди булта.

Наадангаа, туришая, ажаслая

«Хэмжэ, алиниинь ехэб?»

«Шугамаар гү, али ондо юумээр хэмжэ»

«Нюдөө аняад, гараараа баряад, танижа турша»

Темэ: Ньютаг

Темэ: Минии ньютаг

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

ньютагай нэрэ

үйлсын нэрэнүүд

гэрэй №
голой нэрэ
хадын нэрэ
аба эжын ажалладаг газар
нютагай түүхэтэ газарай нэрэ
Жэшээн: Сагаан обоо, Сагаан булаг г.м.

Дидактическа материалнууд:

Минии түрэн нютаг

Ямаршые яһанай хүн хадаа түрэн нютаг, гал гуламтаяа хаанашье холо ойрын нютагуудаар ябахадаа, бага балшар наһанһаан тэнжээһэн, үргэжэ бодхоон, гарыень ганзагада, хүлыень дүрөөдэ хүргэн нютагаа, түрэл, тутимөө һанажа ябадаг. Һүүлдэнь ажабайдалай үргэн замда гарабашье түрэн гэрэйнгээ богоһые, хамта үдэн үетэн нүхэдөө, уг гарбалаа, удха изагуураа мартадаггүй ха юм. Үгы, яажа мартаха гээшэб? Үнэхөөрөө хүн бүхэн тэдэнэ юунһээше үлүүгээр хүндэлдэг аабза. Уужам дэлгэр Эхэ оромни түрэн гэрэйнми, гал гуламтымни богоһонһоо һабагша татажа нэмжынэл гэжэ һанан дурсадаг, хэлэдэг бэшэ гүбди? Тон зүб даа. Түрэн нютаг, түрэн эхэ, түрэлхи хэлэнһээ үлүү юумэн хаанашье байдаггүй, олдодоггүй. Ямаршые һайн байдалтай газар дайдаар ябабашье, түрэн нютагһи һанагдаад лэ байдаг бшуу.

Базарсаева Д.С.

Наадан

«Танилсая, хаанахи ямар нютагайбта?»

Асуудалда харюу:

- Ямар нютагта ажаһуунабибди?
- Ши ямар үйлсэдэ байдагбши?
- Аба эжыһи хана ажалтайб?

Темэ: Ага нютагнай

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Ага
Ага найман эсэгэ
уг
минии уг
һайхан
Алдар Цыденжапов
баатаршалга
Агын дасан
Туг

Дидактическа материалнууд:

Ага нютагнай гурбан районуудта хубаардаг: Могойтын, Дульдаргын, Агын. Ага нютагтамнай элдэб яһатан ажаһуудаг, харин ехэнхи зониинь буряадууд болоно. Хойноо хүбшэ тайгатай, урдаа үргэн уужам талатай. Ой тайга соонь элдэб ан гүрөөл, алирһа жэмэс элбэг юм. Хизааргүй таладань галуу нугаһадтай тоором нуурнууд, үргэн таряалан нэмжын харагдадаг. Монгол оронһоо гараһан баян Онон мүрэнэй хойто бээдэ Сэрэг нарһан жагсадаг, Тогоон шулуун тобойсо һуудаг. Хамаг зондо хүндэтэй аршаантай, буянтай Алхана уула бии. Ага нютагнай Ага найман эсэгын нютаг юм. Түүхэ домогуудаар, ажалша зоноор, адуу малаар баян юм даа.

Ага нютагнай алдар суутай зоноор олон юм. Тэдэнэй тоодо Агын нэгэдэхи дунда һургуули дүүргэһэн Алдар Цыденжапов болоно. Номгон далайн эсминец «Быстрый» дээрэ арбан юһэн наһатайхан Алдар Цыденжапов уһан сэрэгэй албан гаража байһан. Тэрэ томо корабль дээрэ түймэр болоходонь, Алдар хүбүүн бээ гамнангүй, түргэн бушуу хүдэлжэ, тэһэрхээ байһан корабль ба 300 гаран матросуудые, ажалшадые абарһан. Өөрөө ехээр шатажа наһа бараһан. Ага нютагаймнай Алдар Цыденжаповэй иимэ ехэ баатаршалга гаргаһанайнь түлөө Росси гүрэнэймнэй герой болоһон юм. Юрын буряад айлай юрын лэ буряад хүбүүнэй иимэ баатаршалга зон мартаггүй, ходол һанажа ябаха ёһотой. Алдар шэнги зоригтой, хүнгэн, һүбэлгэн бэрхэ байхые оролдохо хэрэгтэй.

Л.Батожаргалова

Темэ: Алхана

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Алхана
уула
үндэр
буянтай
аршаан
байгаали
амарха
хамгаалха
сэбэрлэхэ
носохогүй
эбдэхэгүй
һандаахагүй

Дидактическа материалнууд:

Ага нютагаймнай баруун хойно оршодог Алхана уула ба тэрэнэй шэдитэ аршаангууд тухай дуулаагүй хүн үсөөн байха. Алханада Үүдэн сүмэ, Эхын умай, Нара хажид, Димчик сүмэ, Зүрхэн шулуун гэхэхээ эхилээд олон

түүхэтэ газарнууд бии. Алханын аршаан аяма халуун зуншье хаань сэб хүйтэн уһатай. Тэрэ аршаанда ороходоо хүнэй бэе, үе мүсэ һайн болодог. Алханада элдэб амитад, шубууд, жэмэс баян байдаг. Алхана амархаа ошоходоо шулуу носожо болохогүй, сэсэг ногоо таһалхагүй, аршаан руу юумэ хаяхагүй, ариг сэбэрые сахижа ябаха хэрэгтэй. Алханамнай Ага нютагаймнай тон ехэ баялиг болоно бшуу.

Ц. Болотова

Темэ: Нютагаймнай түүхэ ба домогууд

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

түүхэ

Сэрэг нарһан

Алхана уула

Хээтэй нүхэн

Тогоон шулуун

Бабжа Барас баатар

Бальжан хатан

Дидактическа материалнууд:

Сэрэг нарһан

Зүүн урда зүгһөө Манжын хаан довтолбо. Буряад нютагаа дайсаднаа хамгаалхаа Хориин арбан нэгэн эсэгийн хүбүүд мордобо. Тээд Манжын хаанай сэрэг олон байжа, тэдэниие диилэхэ тээшээ болобо.

-Хүсэмнай барагдахань, хүлэгнай хүсэгдэхэнь гээшэ. Арга мэхын хүсөөр аба ороноо абарха болообди, - гэжэ Бабжа баатар нүхэдөө дахуулаад нютагаа бусахаа зорибо, Онон мүрэниие гаталба. Тиһээр нарһан туужада түтэлбэ. Моридоо байлгажа, бүдүүн наһадые удаан хараба. Тиһгээд наһадай дундуур түүдэг табигты гэжэ нүхэдтөө хэлэбэ.

Манжын хаанай сэрэг хойнооонь дахаһаар, Ононой эрье хүрэбэ.

- Сэрэг! Бабжа баатарай сэрэг! – гэлдэн Манжын сэрэгүүд байшаба.

- Онон мүрэнэй хойто бээдэ үй түмэн сэрэг жагсашанхайл. Бабжа баатар сэрэгээ тойроод гүйлгэнэл, - гэжэ һүхирэлдэбэ. Сэрэгэй ноён һарабшалжа байжа хараба. Гэнтэ зэбын дуун зэдэлжэ, ахалагша ноён унашаба.

- Бабжын сэрэг олон байна, диилдэхэбди, - гэлдэһээр Манжа хаанай сэрэг сухариба.

Бабжа баатар нүхэдтээ түүдэгэй дэргэдэ гуранай мяха шаража һууна. Дүрбэн зүг тээшэ харан дохижо байгаад мүргэнэ.

- Огторгойн тэнгэри, оронойм эзэд, эдээнэймнай дээжэһээ хүртэлсыт! Хүсэн дээрэмнай хүсэ нэмыт! Хариһаа ороһон дайсадта харюу үгэлсыт!

Нүхэдтөө баатар иигэжэ хэлэбэ: «Орон нютагаймнай ой модон, хара шулууншье хариин дайсадта хүртэй бшуу. Талын дундахи нарһан туужые ехэ

олон сэрэг гэжэ айгаа бшуу, энээнһээ хойшо энэ туужа Сэрэг нарһан гэжэ алдаршаг, үри хүүгэднай урмашан дурсаг!».

Алтан үрэнһэн

Нэгэтэ Бабжа баатарай унтаж байхада дайсад ерээд хулижэрхиһэн байгаа. Ород хасагууд тэрэ дайсаниень баряад, Бабжа баатарта үгэбэ. Бабжа баатар тэрэ дайсанаа табижархиба. Хасагуудаар удаан хөөрэлдэжэ, ехэ нүхэд болобо. Тэдэнь Бабжа баатарта адха алтан үрэнһэ үгэбэ.

- Энэ алтан үрэнһээ таладаа таряарай, арад зоншни жаргалтай һууг лэ, - гэжэ үрээбэ.

Бабжа баатар ород нүхэдтөө зэбэтэ годлиёо бэлэг бариба.

Бабжа баатар ород нүхэдэйнгөө үгэнһэн алтан үрэнһэ зондоо барижа: «Арюун дайдадаа алтан үрэнһөө таригты! Амар жаргалай үрэнһэн гээшэ», - гэбэ.

Тэрэ үрэнһыень арад зониинь талаараа тариба. Тэрээнһэнь таряанай алтан далай эхи табяа юм.

Темэ: Арадай аман зохёолһоо

Темэ: Онһон үгэ, таабари

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

онһон үгэ

таабари

удха

ойлгохо

тааха

тайлбари

Дидактическа материалнууд:

Таабари гээшэ нэгэ юумэн тухай нюусаар хэлэнһэн, зураглаһан байдаг. Таабари таалсахада ухаан гүйдэг, һанан зохёохы хурсададаг. Таабаринууд элдэб янзын юумэн тухай мэргээр, хурсаар хэлэгдэнһэн байдаг. Жэшэнь: гэр байдал, дэлхэй, хүн, мал, амитад, ургамал, ажал тухай байдаг. Таабари таалсахада нэн түрүүн тон һайнаар шагнаха хэрэгтэй, удхыень ойлгожо, ямар юумэн хаб даа, гэжэ толгойгоо гүйлгэхэ хэрэгтэй. Таабари таалсахадаа, тааһан хүн ухаатай, һонор гэлсүүлэдэг.

Ц. Болотова

Тэнгэрээр тэмээн зөөгөө. (үүлэн)

Газар доро гахай түрэбэ. (хартаабха)

Хадын хажууда жалжагы гутал. (шэхэн)

Онһон үгэнүүд

Эрхые һуранхаар, бэрхые һураһан дээрэ.

Ябаһан хүн яһа зууха, хэбтэнһэн хүн хээли алдаха.

Һураһан далай, һураагүй балай.

Номгүй хүн хохортой адли.
Хэлэхэдэ бэлэн, хэхэдэ бэрхэ.
Һайтай нүхэсэхэ һайн, муутай нүхэсэхэ муу.
Ажалша хүн арад зондоо хүндэтэй.
Муу үгэ мангирһаа гашуун.

Темэ: Наадан

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

Эрын гурбан наадан
һур харбаан
мори урилдаан
бүхэ барилдаан
шагай
бүхэ
хонхо
няһалха

Дидактическа материалнууд:

Хониной шагайгаар наадаха наадан олон байдаг. Тэдэ булта һонин, ухаа гүйлгэдэг, тоо бодолгодо бэрхэ болгодог юм. Шагай наадан иимэнүүд байдаг: хонхо бүхэ түүлгэ, шүүрэлгэ, таалсаан, харбалга, мори урилдаан, дүрбэн бэрхэ. Шагай шэдэхэдэ хонхорхойгоороо өөдөө хараад буугаа һаа хонхо болоно, доошоо хараад буубал бүхэ болоно. Хонхорхойгоороо зогсоод буугаа һаа үхэр, сэхэшэг талаараа зогсобол морин болоно. Шагайнуудаа шэрдэхэдэ болохо. Тэдэнээ наадаагүй сагтаа торгон гү, али арһан тулам соо хэжэ һайнаар хадагалха хэрэгтэй. Шагай наада Алтарганада наададаг болохонь.

Урда сагһаа мүнөө болотор буряад арад «Эрын гурбан наадан» гэжэ наадатай байгаа. Ямар наадан бэ гэхэдэ: мори урилдаан, бүхэ барилдаан, һурша харбаан. Мори урилдаанда илажа ерэһэн мориндо соло дуудадаг. Барилдаанда хоёр шанга, бүхэ, шуран хүбүүд барилдадаг. Диилэһэн хүнэй гарыень судья дээшэнь үргэдэг. Һурша харбаанда харбаашад мэргэнээ ласта гонзогорхон юумэнүүдые харбажа мүрысэдэг.

Ц. Болотова

Темэ: Би һургуулида орохоб

Мэдэхэ үгэнүүд ба холбуулалнууд:

нүхэд
нэгэдэхи

хонхо
ном
уншаха
бэшэхэ
зураха
хөөрэхэ
асууха
шэрдэхэ
бодохо
шагнаха
тоолохо
дуулаха
гүйхэ
харайха

Дидактическа материалнууд:

Нургуули

Гансата алтан намарнай
Газаа хүрэжэ ерэбэ
«Үхибүүд, нургуулидаа
Үтэр яарагты!» - гэбэ.

Нурагша болохом

Нургуули эхилхэ болоо,
Нургуулида ошохо болооб.
Бэлэдхэлэй класста нурахам –
Бэшээл намайе наяхан.
Одоошье нурагша болохом,
Оромтой, тоомтой болохом.
Арба хүрэтэр тоолохоб,
Ахадаа мүнөө тоолохоб.

Ц-Д. Дондогой

Зунай дүүрэхэдэ, намарай түрүүшын сентябрь нарын нэгэндэ нургуули эхилдэг. Уужам, наруул, сэбэр класс соо хэшээлнүүд болодог. Нургуулида багшанар хэшээлнүүдые үнгэргэдэг, үхибүүдтэ шэнэ нонин юумэ заадаг, ухааень гүйлгүүлдэг. Хонхын наярхада, хэшээл дүүрэдэг, забһарта болоходонь нүхэдтээ наададаг. Хэшээл соогоо үхибүүд ном уншадаг, зураг зурадаг, бэшэдэг, бодолго бододог. Физкультурын урокто хүүгэд харайлдадаг, гүйлдэдэг, наададаг. Дуунай хэшээлдэ дуу дууладаг, хатардаг. Нургуулидаа хайнаар нурахын тула багшын хэлэһэн үгэ анхаралтайгаар

шагнаха хэрэгтэй, гэрэйнгээ даабари дүүргэхэ ёһотой. Нургуулида нурхада
ехэ һонирхолтой.

Л.Батожаргалова

Наадан

«Нуралсалай хэрэгсэлнүүдые оло»

«Хэн түргөөр нуралсалай хэрэгсэлнүүдые сүүмхэ соо хэхэб?»

Онъһон үгэ

«А» -үзэг эрдэмэй дээжэ,

Аяга сай эдеэнэй дээжэ.

Номгүй хүн һохорто адли,

Нохойгүй айл дүлийдэ адли.

Темэ: Шалгалтын асуудалда харюусалга

Сагаалган тухай хөөрэ.

Ши ямар жэлтэйбши?

Шинии дуратай сагаан эдеэн юун бэ?

Урда сагта юугээр амһарта хэдэг байгааб?

Хэлэхэдэм найнаар шагнаад, дүүргэ.

Үгэ хэлэхэдэмни тад ондоо болго.

Танай нютагта ямар домогто газарнууд бииб?

Нургуулида юун хэрэгтэй бэ?

Приложение №3

Критерии оценки основных параметров

Каждый параметр оценивается по системе: «низкий уровень», «средний уровень», «высокий уровень».

Знание лексики

1 - хорошо знает изученные слова, их значение, свободно пользуется изученной лексикой при работе с новой темой;

2 - помнит значение большинства слов, но знания являются неустойчивыми; при работе с новым языковым материалом допускает ошибки в использовании слов;

3 - запоминает лишь небольшое количество изучаемой лексики, часто путается при ее использовании.

Владение разговорной речью

1 - свободно владеет фразами и речевыми оборотами в пределах программы, в диалогической речи легко задает вопрос и отвечает на него; всегда понимает, о чем он говорит на бурятском языке, владеет навыками быстрого ответа, может выразить свою мысль; понимает речь педагога в пределах программы;

2- не всегда свободно использует речевые обороты, понимает, как нужно выразить свою мысль после подсказки педагога; в диалогах, при быстрых вопросах-ответах, допускает ошибки; не всегда понимает, о чем говорит.

3 - слабое владение разговорными фразами, выражение мысли на бурятском языке вызывает затруднение. Часто ошибается в диалогической речи.

Знание пройденного материала

1 - знание и способность воспроизведения изученных песен, стихов, рифмовок без помощи педагога;

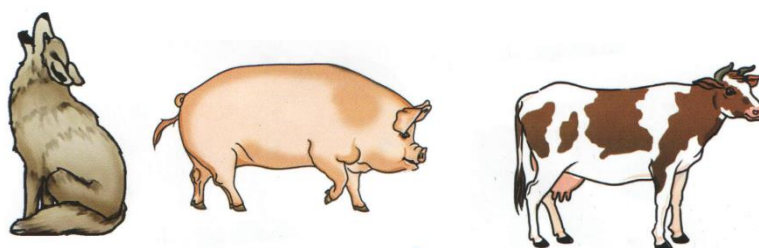
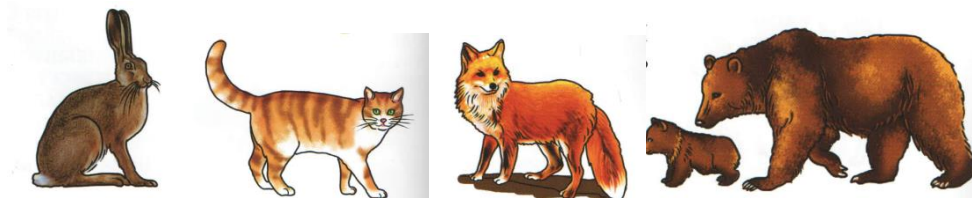
2 - знание и способность воспроизведения изученных песен, стихов, рифмовок при помощи педагога;

3 - незнание и сбивчивость при воспроизведении изученных песен, стихов, рифмовок даже при условии помощи педагога.

Приложение №3

1. Назови животных (Амитадые нэрлэгты):
Заяц, кошка, лиса, медведь, волк, собака, корова.

Шандаган, миисгэй, үнэгэн, баабгай, шоно, гахай, ухэр.

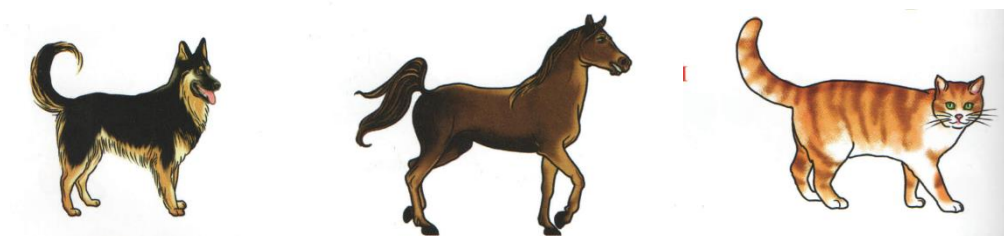
2. Отгадай загадки (Таабаринуудые таагты):

Багахан бээтэй, ута шэхэтэй, аймхай амитан юун бэ?

Ута нуултэй, шара зүхэтэй, мэхэтэй амитан юун бэ?

Томо бээтэй, маяа хултэй, аймшагтай амитан юун бэ?

3. Опиши животное (Амитаниие зураглагты)
Собака, кошка, лошадь

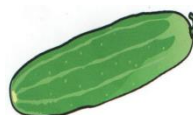

4. Счет до 10 (10 хурэтэр тоологты):
Нэгэн, хоёр, гурба, дурбэ, таба, зургаа, долоо, найма, юһэ, арба.

5. Посмотри на картины и скажи что какого цвета (зураг хараад, юун ямар унгэтэйб гэжэ хэлэ)Различие цветов.
Ногоон, улаан, хара, шара, хухэ.

6. Перечисли 5 видов священных животных(5 хушуу мал нэрлэгты): Морин, ухэр, ямаан, Хонин, тэмээн.

7. Перечисли членов своей семьи(өөрынгөө гэр булэ тухай хөөрэ): эжы, аба, абгай, дуу хубуун.

8. Придумай предложения из 2-3 слов к картине.(зураг хараад 2-3 угэтэй мэдүүлэл зохоогты)

9. Какие ты знаешь бурятские сказки (Ямар буряад онтохонууды мэдэхэбши?)

10. Посмотри на картинки и скажи, кто что делает (Зураг хараад, хэн юу хэнэб гэжэ зураглан хоорэ).

11. Знание народных праздников, игр.(Ямар арадай һайндэрнууды, нааданууды мэдэхэбта?)

12. Назови названия лодыжек(Шагай нэрлэгты):

Овца, козел, бычок, верблюды, лошадь.

12. Что ты можешь рассказать о празднике Белого месяца.(Сагаалган тухай юу хоорэжэ шадахабта)

13. Эрын гурбан нааданда юун ородог бэ гэжэ зурагуудыг хараад хэлэгты.

